

insatser & risk- skyddsbedömningar för våldsutsatta barn

Införandeår för risk-/skyddsintervju vid våld i familjen

Maria Eriksson, Ulf Axberg, Anders Broberg,
Ole Hultmann, Clara Iversen, Karin Röbbäck de Souza
& Emma Svensson

2020-01-31

©Författarna

ISBN: 978-91-983338-6-2

Innehåll

Sammanfattning.....	4
1. Inledning	7
Bakgrund	7
Forskargruppens tidigare arbete på området	10
iRiSk modellens olika komponenter	10
2. Syfte och tillvägagångssätt.....	14
Deltagande verksamheter	14
Utbildning och metodkonsultation	15
Uppföljning av införandeåret.....	16
3. Användningen av risk- och skyddsintervjuerna	18
Grad av införande	18
4. Organisatoriska förutsättningar för införandet	20
Ledningsstöd	20
Personalomsättning	21
Arbetsgruppens storlek.....	22
Organisatoriska oklarheter	22
Organisatoriska förändringar	23
Arbetsbelastning	23
Konkurrens.....	24
Slutsatser.....	24
5. Arbetsplatsrelaterade förutsättningar för införandet	26
Metod.....	26
Resultat	28
Slutsatser.....	30
6. Handläggares perspektiv på av risk- och skyddsintervjuerna.....	31
Acceptans.....	31
Anpassningsbehov	32
Utbildning, metodkonsultation och genomförbarhet	34
Slutsatser.....	36
7. Slutsatser och förslag inför fortsatt spridning av iRiSk	37
Referenser.....	39

Sammanfattning

Inom ramen för särskilda regeringssatsningar på området våldsutsatta kvinnor och barn har en forskargrupp sedan 2007 arbetat med studier av insatser för barn som bevittnat våld mot mamma samt utveckling av bedömningsinstrument och stödinsatser för våldsutsatta barn. Ett av resultaten från dessa studier är iRiSk risk-/skyddsintervjuer för våldsutsatta barn. Under 2019 har dessa intervjuer införts i ordinarie socialtjänst under handledning från forskarteamet bakom modellen, genom ett så kallat införandeår finansierat av Socialstyrelsen. Införandeåret är en fortsättning av tidigare satsningar med särskilt fokus på att höja riskbedömningarnas kvalitet, särskilt inom den sociala barnvården. Syftet med föreliggande projekt var att pröva att införa iRiSk-intervjuerna inom ramen för ordinarie arbete i socialtjänsten, inom barnvårdsutredningar avseende barn som varit utsatta för våld, direkt och/eller bevittnat mellan barnets föräldrar. I syftet ingick att samla erfarenheter av införandet av betydelse för det fortsatta arbetet med att introducera iRiSk risk-/skyddsintervjuer i ordinarie socialtjänst. Totalt 14 kommuner och/eller stadsdelar inkluderades i projektet. Deltagande verksamheter representerar både en stor spridning i landet, och variation när det gäller storstad/småstad och storlek på verksamheten. Deltagande verksamheter förväntades utse två kontaktpersoner för införandet av risk- och skyddsintervjuerna i verksamheten, delta i en utbildning omfattande två halvdagar för både handläggare och chefer, delta i metodkonsultation från forskarteamet för handläggare, arbeta med regelbundna reflektioner om erfarenheter av materialet på arbetsplatsen (handläggare tillsammans med teamledare/förste socialsekreterare etc.), samt delta i uppföljningen av införandeåret genom intervjuer och enkäter.

Av de 14 kommuner och stadsdelar som inkluderades i projektet är det fyra som inte kommit igång med användningen av iRiSk materialet. Övriga tio har kommit igång i varierande grad. Fem verksamheter har nästan inte använt materialet alls, medan övriga använt det i viss utsträckning (tre verksamheter), i det närmaste fullt ut men med vissa avsteg (en verksamhet), eller hela materialet på ett tillfredsställande sätt (en verksamhet). Sammantaget har någon del av iRiSk materialet använts i runt 230 barnvårdsärenden under året och verksamheterna som deltagit i införandeåret har genomfört ca 80 barnintervjuer och ca 40 föräldrintervjuer.

Under införandeåret har vi sett exempel på den typ av bristande organisatoriska förutsättningar för att införa en ny metod eller nytt arbetssätt som dokumenterats i tidigare implementeringsforskning: bristande stöd från ledningen, hög personalomsättning, små och därmed sårbara arbetsgrupper, organisatoriska oklarheter och i något fall också omorganisation, hög arbetsbelastning samt konkurrens om tid och engagemang skapad av utbildning och införande av flera metoder parallellt. I vissa verksamheter har många eller i princip samtliga av dessa negativa omständigheter sammanfallit, och det är främst dessa verksamheter som inte använt materialet alls eller i nästan inte alls.

Samtidigt har vi också sett exempel på det motsatta: chefer med hög grad av närvaro i arbetet med att införa iRiSk, en etablerad och stabil arbetsgrupp eller strategier för att introducera metoden till nya medarbetare en arbetsgrupp av tillräcklig storlek för att kunna

hantera exempelvis förändringar i personalgruppen, rutiner till stöd för införandet och en tillräckligt tydlig idé hos chefer och medarbetare om hur materialet ska integreras i den befintliga verksamheten, en hanterbar arbetsbelastning samt fokus på den nya metod som ska införas. Vi kan också konstatera att i de verksamheter som i högst grad använt sig av iRiSk risk-/skyddsintervjuer har många av dessa främjande faktorer sammanfallit.

För att bedöma eventuell inverkan av bakgrunds- och ingångsfaktorer som utbildning och fortbildning dels avseende våld i familjen och dels när det gäller att ha samtal med barn och arbetsplatsrelaterade faktorer som medarbetares syn på ledningsorganisationen, arbetsbelastningen, personalgruppens sammanhållning och den enskilde medarbetarens tilltro till sin egen förmåga och kompetens fick handläggarna fylla i en enkät i anslutning till att det utbildades om iRiSk. Resultaten visar att i de verksamheter som lyckats bäst med att införa iRiSk angav flest medarbetare att de enbart arbetade med barn i åldern 0–12 år och deras familjer och i dessa verksamheter hade också högst andel av medarbetarna formaliserad vidareutbildning om våld. Det senare tyder på vikten av sådan utbildning hos personalen för att en verksamhet på ett tillfredsställande sätt ska klara av att ta till sig och använda sig av ett material med fokus på våld mot vuxna och barn i nära relationer. Betydelsen av att enbart arbeta med den yngre åldersgruppen är mer svårtolkad, men utifrån iakttagelser från metodkonsultationerna skulle det resultatet kunna vara ett uttryck för att i de utredargrupper som är fokuserade på unga är den typ av ärenden som iRiSk-intervjuerna fokuserar på inte lika frekventa och utgör inte lika stor andel av den totala ärendemängden som i grupper fokuserade på yngre barn. Om så är fallet får utredarna färre tillfällen att pröva materialet och träna på att använda det, vilket skulle kunna påverka införandet. För att kunna besvara frågan om en sådan tolkning av resultaten är den mest rimliga behövs dock mer fördjupade studier.

Av intervjuerna med handläggarna framgår att de överlag är positivt inställda till risk- och skyddsintervjuerna och i synnerhet bland dem som genomfört mer än ett par enstaka intervjuer är acceptansen för risk- och skyddsintervjuerna hög. Det framgår av intervjuerna att det behövs både tid för förberedelse och vana och träning för att man som handläggare ska känna sig bekväm med att använda materialet. Det anpassningsbehov av modellen som tydligast framkommit under införandeåret är att materialet på ett ännu tydligare sätt anpassas så att det svarar mot båda av de huvudtyper av våldsärenden som handläggarna möter: "partnervåld i familjer med barn" respektive "barn-misshandel". Vid fortsatt spridning av modellen behövs också en utvecklad utbildning som både säkerställer att handläggare har nödvändiga grundkunskaper om våld i parrelationer och våld mot barn, strukturerade riskbedömningar och utredande samtal med barn, och får viss färdighetsträning i att använda materialet. Utifrån erfarenheterna av hur metod-konsultationerna fungerat i de olika verksamheterna blir rekommendationen också att dessa genomförs på plats under den period som en verksamhet inför risk- och skyddsintervjuerna.

Under införandeåret har vi sett exempel både på verksamheter med mycket goda förutsättningar för införande av iRiSk (eller en annan ny metod) respektive verksamheter utan några förutsättningar för att införandet av metoden ska lyckas, liksom exempel som

ligger någonstans däremellan. Denna spridning i förutsättningar för införandet av iRiSk som kommer till uttryck bland de deltagande verksamheterna speglar troligen hur det kan se ut inom individ- och familjeomsorgen i landet mer generellt. Mot den bakgrunden och med utgångspunkt i vad som framkommit om behov av fortsatt anpassning av materialet lämnas följande förslag inför fortsatt spridning av risk- och skyddsintervjuerna:

- Att ett stöd för verksamheter utvecklas vilket tydliggör vilka krav på organisatorisk förberedelse som krävs för att risk- och skyddsintervjuerna ska kunna införas. Här bör ingå en viss utbildning för chefer som säkrar att de har grundläggande kompetens om förutsättningar för implementering av nya metoder i socialtjänsten och får verktyg att förbereda den egna organisationen samt leda introduktionen av metoden i den egna verksamheten;
- Att en mer omfattande grundutbildning om risk- och skyddsintervjuerna utvecklas, vilken säkrar att handläggare som ska arbeta med metoden har tillräcklig kompetens om våld i parrelationer och våld mot barn, om strukturerade bedömningsmetoder och utredande intervjuer med barn, samt att de får en inledande träning i att använda metoden;
- Att en utbildning för utbildare i metoden utvecklas, så att verksamheterna som introducerar metoden på sikt blir självförsörjande när det gäller utbildning av den egna personalen;
- Att iRiSk-materialet på ett ännu tydligare sätt anpassas så att det svarar mot båda av de huvudtyper av våldsärenden som handläggarna inom den sociala barnvården möter: "partnervåld i familjer med barn" respektive "barn-misshandel".
- Att risk-/skyddsintervjun med fokus på våldsutövande föräldrar fortsatt prövas med målet att ta fram en intervju för såväl våldsutövande mammor som våldsutövande pappor.
- Att materialet genomgår en revision och ges en mer professionellt utformad layout för att göra materialet mer lättillgängligt för handläggare.
- Att en digital version/ett digitalt stöd tas fram till iRiSk-materialet som uppfyller lagstiftningens krav för lagring och hantering av digitalt arbets-/journalmaterial, och som kan integreras med olika verksamheters egna digitala system.

1. Inledning

Ärenden där barn har utsatts för våld i sin familj är ofta mycket komplexa och det är en komplicerad process att utreda och bedöma risker och behov av insatser. De studier som finns visar att strukturerade riskbedömningar kan ge stöd i att identifiera och värdera olika omständigheter som kan utgöra en risk för barnet. Inom ramen för särskilda regeringssatsningar på området våldsutsatta kvinnor och barn har vi i forskargruppen sedan 2007 arbetat med studier av insatser för barn som bevittnat våld mot mamma samt utveckling av bedömningsinstrument och stödinsatser för våldsutsatta barn. Dessa studier har finansierats av Socialstyrelsen, och ett av resultaten från dessa studier är den modell för risk-/skyddsintervjuer vi kallar iRiSk-intervjuer. Under 2019 har dessa intervjuer införts i ordinarie socialtjänst under handledning från forskarteamet bakom modellen, genom ett så kallat införandeår finansierat av Socialstyrelsen. Införandeåret är en fortsättning av tidigare satsningar med särskilt fokus på att höja riskbedömningarnas kvalitet, särskilt inom den sociala barnvården.

Bakgrund

Barn som lever i familjer där det förekommer partnervåld är utsatta för en form av psykisk barnmisshandel, och de löper ökad risk att själva bli direkt utsatta våld (Jernbro och Janson 2017; SOU 2019:32). Forskargruppens tidigare studier har visat att i åtminstone en tredjedel av de familjer som kommer i kontakt med Socialtjänstens individ- och Familjeomsorg (IFO) rapporterar en förälder egen utsatthet för våld, eller otrygghet i en nuvarande eller före detta kärleksrelation (Broberg et al. 2011; Broberg et al. 2015). Resultaten ligger i linje med andra studier som också visar att det är relativt vanligt att våldsutsatta tar kontakt med socialtjänsten och söker hjälp och stöd utan att berätta om våldet, och att det kan vara fallet även när våldet är omfattande (Humphreys & Stanley 2006; Socialstyrelsen 2014; Stanley 2011). Ytterst är det IFO som ansvarar för att uppmärksamma och ge insatser till utsatta barn, och här har den del av IFO som ansvarar för utredningar om barns behov av skydd och stöd, så kallade barnavårdsutredningar, en central roll. Barnavårdsutredarnas uppdrag kompliceras dock av det faktum att IFO idag präglas av en hög grad av specialisering och funktionsindelning (Stranz, Wiklund & Karlsson 2016), och arbetet med att möta våldsutsatta vuxna kan ofta vara organisatoriskt separerat från arbetet med att utreda utsatta barn (se t.ex. Ekström 2016). En utgångspunkt för det utvecklingsarbete som genomförts kring iRiSk risk-/skyddsintervjuer är att barnets situation alltför sällan uppmärksammas i samband med att den våldsutsatta föräldern söker hjälp, trots att information om barnets situation krävs för att handläggare inom IFO ska kunna bedöma dels risken för att ett utsatt barn ska drabbas av mer, och kanske grövre, våld och dels risken att barnet inte får sina basala praktiska och känslomässiga behov tillgodosedda (Humphreys & Stanley 2006; Shlonsky & Wagner 2005).

I skrivande stund har Barnkonventionen precis blivit svensk lag. Alla barn har både enligt barnkonventionen och annan svensk lagstiftning rätt att utifrån sin mognadsnivå vara delaktig i beslut som rör barnet själv (Schiratzki 2019). En hög grad av delaktighet kan dessutom anses vara särskilt viktig för barn i utsatta livssituationer, däribland barn som utsätts för våld i sin

familj. Många gånger har de här barnen levt i en situation som för dem varit oförutsägbar och svår att förstå och hantera. De kan därför behöva mer makt och kontroll över sin situation – en högre grad av delaktighet – än barn som inte levt i en utsatt situation. När de möter socialtjänstens personal eller andra vuxna utanför familjen är det viktigt att de inte får samma upplevelse av att vara utelämnade åt en i deras ögon godtycklig vuxenmakt. I stället måste alla som kommer i kontakt med dessa barn göra vad de kan för att barnens situation ska bli mer begriplig, hanterbar och meningsfull för dem. Utredare inom socialtjänsten och andra vuxna kan göra mycket för att stödja barnens känsla av sammanhang. En hög grad av delaktighet i mötet med myndigheter som utreder deras situation kan vara ett viktigt led i en sådan strävan (se Eriksson & Näsman 2011).

En förutsättning för delaktighet är att barnet ges möjlighet att själv berätta om sin situation. Vid informationssamling om barn inom IFO är det vanligt att socialtjänstens personal enbart talar med vuxna om hur barnet har det. Som diskuterats i tidigare rapporter från iRiSk-projektet (se Axberg et al. 2018; Broberg et al. 2015) visar tidigare forskning att överensstämmelsen mellan barn och vårdnadshavares uppgifter om våld i familjen är relativt låg och att överensstämmelsen varierar både med avseende på typ av våld och med avseende på barnets kön (Munro 1999). Det finns därför ett behov av att frågor om våldsutsatthet ställs till både barn och vuxna. Vidare har en del forskare och praktiker pekat på att hårt strukturerade undersökningsmetoder, med automatiserade utfall, kan vara problematiska (Weld & Greening 2005). Detta för att det finns en risk att dessa endast fångar upp de enskilda fall som passar in i mallen och att de enbart mäter sådana aspekter som är lätta att kvantifiera. Alltför mekanistiska metoder kan också fungera avprofessionaliserande, på så sätt att handläggare kan uppleva att de bara distribuerar formulär och ställer förutbestämda frågor, utan att själva ta ansvar för bedömningen. Utgångspunkten för iRiSk som modell och bedömningsstöd är därför att helstrukturerade instrument bör användas som ett beslutstöd men att det är handläggarens uppgift att väga samman poäng och svar på helstrukturerade frågor med övrig information som framkommer i ärendet (se även Shlonsky & Wagner 2005; Wheeler & Hogg 2011; Östberg 2014). Mot bakgrund om tidigare forskning i Sverige som pekat på betydande svårigheter för handläggare att inom ramen för barnavårdsutredningar behålla utsatta barn och deras rättigheter i fokus (Berg Eklund & Matscheck 2015; Heimer, Näsman & Palme 2017) är det viktigt att understryka betydelsen av ett barnrättsperspektiv som grund för arbetet med att väga samman information om våld och utsatthet från olika källor. Barnets möjlighet att själv beskriva sin situation blir här central, men än så länge saknas kunskap om hur strukturerade intervjuer påverkar barns möjlighet att komma till tals i utredningen, och det finns ett stort behov av forskning som prövar hur intervjuerna fungerar i praktiken.

Den metod för informationsinsamling vid risk- och skyddsbedömningar som torde vara mest frekvent inom den sociala barnavården är ostrukturerade samtal med en vuxen. Tidigare forskning visar att bedömningar baserade på samtal med vuxna om hur barnet har det i form av en öppen ostrukturerad intervju, är bara något säkrare än slumpen när det gäller att förutsäga om barnet kommer att drabbas av ytterligare våld (Bartelink, van Yperen, & ten

Berge 2015; Wheeler & Hogg 2011). Med en strukturerad risk-/skyddsintervju ökar genomskådligheten i informationen (Iversen 2012). Samtidigt finns utmaningar. Forskning har å ena sidan pekat på risken med slutna intervjufrågor, i synnerhet när det gäller barn som upplevt trauma, då dessa kan vara ledande (Brown & Lamb 2015; Vagni et al. 2015). Detta har lett till rekommendationer om helt öppna intervjuer, till exempel avseende socialtjänstens utredande samtal med barn i Sverige (Cederborg 2010). Forskning som detaljstuderat socialt samspel i strukturerade intervjuer med våldsutsatta barn tyder dock på att barn kan hantera ledande element i frågor på ett kompetent sätt (Iversen 2012; 2014; 2015; 2018). Vidare har nyare forskning om så kallade forensiska intervjuer – vilket är den mest beforskade typen av utredande intervjuer med utsatta barn – pekat på problemet med att barn sällan berättar om våld och övergrepp som intervjuaren inte redan känner till (Goodman & Melinder 2007; Hershkowitz, Horowitz & Lamb 2005; Hershkowitz, Lamb & Katz 2014) eller om emotioner kopplade till misshandel i familjen (Ahern & Lyon 2013; Lyon et al. 2012). En slutsats från det forskningsfältet är att när barn erbjuds möjlighet att berätta om situationen i sin familj på ett strukturerat sätt ökar också möjligheten för utredare att få en mer fullständig bild av familjens situation, och därmed att ge adekvat stöd (Goodman & Melinder 2007; Shlonsky & Wagner 2005). Nyare studier understryker även betydelsen av ett stödjande intervjusammanhang: i forensiska intervjuer med intervjuguider speciellt utformade för att skapa en stödjande atmosfär var barnen mer benägna att berätta om övergrepp än med en traditionell guide för forensiska intervjuer (Hershkowitz, Lamb & Katz 2014. Se även Iversen 2019). Det finns också forskning som pekar på att barn är mer benägna att berätta om emotionellt svåra upplevelser vid utvärderande frågor ("Hur kändes det inuti, var du glad då också?") än vid öppna frågor (se även Fängström et al. 2017). När det gäller utredande intervjuer med barn visar kunskapsläget alltså att intervjuare kan behöva visa såväl intellektuell som emotionell förståelse av barns beskrivningar av upplevelser. Sammantaget pekar tidigare studier på att det kan vara viktigt att använda en kombination av öppna, utvärderande och slutna intervjufrågor vid informationsinsamling, för att ett våldsutsatt barn ska få möjligheter att berätta om sina erfarenheter.

Internationellt finns olika exempel på modeller för risk och skyddsbedömningar, både inriktade på den sociala barnavården (t.ex. Dixon, Perkins, Hamilton-Giachritsis, & Craig, 2017; Stanley and Humphreys 2014; Turney, Platt & Selwyn 2011), och på familjerättsens område (t.ex. FL-DOORS Family Law Detection of Overall Risk Screen, se McIntosh, Wells & Lee 2016). En genomförbarhetsstudie har genomförts av modellen FL-DOORS (Eriksson, Bruno & Klingstedt 2018) men i övrigt har dessa modeller inte prövats vetenskapligt i Sverige. Signs of Safety är en annan metod som innehåller element av riskbedömning med möjlighet att ställa frågor till barn (Lopéz et al. 2015). Metoden har introducerats i Sverige, men inte testats i någon kontrollerad studie vare sig i Sverige eller internationellt (Socialstyrelsen 2014; Wheeler & Hogg 2011). På vilket sätt existerande modeller förhåller sig till diskussionen om nyckelkomponenter i utredande samtal med våldsutsatta barn är inte klarlagt.

Forskargruppens tidigare arbete på området

Tidigare studier i iRiSk-projektet (Axberg et al. 2018; Broberg et al. 2015; Broberg et al. 2016) har utvecklat och prövat metoder för insamling av uppgifter som behövs för bedömning av vilken risk barn som varit utsatta för våld i sin familj löper att utsättas för förnyat och/eller förgrovat våld av vuxna som har omvårdnadsansvar för barnet. Utifrån dessa studier är bedömningen att det finns skäl att göra risk-/skyddsbedömningar i cirka 10 procent av alla nya ärenden inom IFO. Genom de tidigare projekten har intervjuerna anpassats för att underlätta användningen inom ramen för barnavårdsutredningar som följer utrednings- och dokumentationssystemet BBIC, Barns Behov i Centrum (Socialstyrelsen 2018). I princip samtliga kommuner arbetar idag enligt BBIC, som ger värdefull struktur och systematik åt såväl informationsinsamlande som bedömning i utredningar i den sociala barnvården. BBIC behöver dock kompletteras med metodstöd i förhållande till specifika frågor och områden (Socialstyrelsen 2018). Bedömning av risk för barn som utsätts för våld i sin familj är ett sådant område.

Tidigare studier av iRiSk-intervjuerna har undersökt i vilken grad metoden för risk-/skyddsintervju och bedömning är praktiskt användbar inom IFO (Axberg et al. 2018; Broberg et al. 2015; Broberg et al. 2016), vilket är första steget i den vetenskapliga process vars nästa steg är att pröva metodens sensitivitet och specificitet. I skrivande stund pågår också en forskningsstudie med fokus på metodens prediktiva förmåga, vilken genomförs under åren 2018–2020 med stöd av medel från FORTE (2017–00410, Axberg 2017). Parallellt med införandeåret har forskargruppen också prövat genomförbarheten av en risk och skyddsintervju riktad till våldsutövande föräldrar (Hultmann et al. 2020).

iRiSk modellens olika komponenter

iRiSk-intervjuerna kan karaktäriseras som ett strukturerat stöd till professionella bedömningar. Modellen innehåller flera komponenter och är uppbyggd för att stödja handläggare i en stegvis bedömning av behovet av fördjupad informationsinsamling, genomförande av fördjupande risk- och skyddsintervjuer, samt vid analys och bedömning av risk utifrån den information som framkommit i de olika stegen och genom olika informationskällor.

Steg 1: Fördjupad kartläggning.

Den tänkta "typiska" ärendegången är att när det finns indikation på våld i familjen, kartläggs först omfattningen och typen av våld med föräldern/föräldrarna med hjälp av två strukturerade frågeformulär Våld Mot Vuxen (VMV-2) och Våld Mot Barn (VMB). Formulären har konstruerats på Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet och har testats i tidigare iRiSk-projekt (Broberg et al. 2015). Frågorna är sådana som socialtjänsten skulle ha ställt i en barnavårdsutredning, även om verksamheten inte deltagit i införandeåret eller ett forskningsprojekt. Självskattningsformulär riktade till vuxna finns tillgängliga för de åtta vanligast förekommande språkgrupperna.

Steg 2: Risk- och skyddsintervjuer.

Utifrån det som framkommer vid den fördjupade kartläggningen och övrig information i ärendet tar handläggaren ställning till behovet av ytterligare fördjupning. Denna fördjupning sker genom strukturerade intervjuer vilka genomförs med hjälp av en intervjuguide med både stängda och öppna svarsalternativ. Till stöd för genomförandet av intervjuerna finns ett *Användarstöd* med skriftliga instruktioner steg för steg.

Den våldsutsatta (alt. inte primärt våldsutövande) föräldern intervjuas först om sin egen och barnets våldsutsatthet, kontakt med den andre föräldern, och om sin och barnets upplevelse av trygghet utifrån boende, vårdnad och umgänge. I föräldradelen ingår även FREDA, ett formulär för bedömning av risk för eskalerande partnervåld mot föräldern som är en översättning av det väl beprövade instrumentet Danger Assessment (Socialstyrelsen 2014a, 2014b) samt ett av forskargruppen utvecklat formulär rörande egna Uppfostringsmetoder - Föräldrar (UPP-F) (Broberg et al. 2015).

I typfallet intervjuas föräldern först och barnet sedan. Det gäller i synnerhet utredningar rörande förskolebarn och yngre skolbarn. Risk- /skyddsintervjuer har tagits fram för barn i åldrarna 5–8 år respektive 9–17 år. Efter en första fas med öppna frågor om barnets våldsutlevelser intervjuas barnet om sitt eget förhållningssätt i situationer med våld, kontakten med respektive förälder och då särskilt upplevelse av trygghet med respektive förälder, samt om tecken på traumareaktioner. I versionen för äldre barn ingår även ett formulär för att fånga barns agerande i situationer med våld Hur indragen är du i dina föräldrars konflikter (IND-B, Broberg et al. 2015), vilket bygger på första delen av formuläret Children's Exposure to Domestic Violence (Edleson, Shin & Johnson Armendariz 2008), samt barnversionen av formuläret Uppfostringsmetoder (UPP).

Både förälder- och barnintervjun är strukturerade så att intervjuens uppläggning ska underlätta relationsskapande mellan intervjuare och intervjuad, och intervjuguiderna tar också hänsyn till barnets ålder/mognadsnivå. Det handlar till exempel om att en våldsutsatt förälder genom intervjuens struktur ges ett erkännande som utsatt innan intervjun går närmare in på föräldrarnas eget föräldransvar och eventuella problematiska uppfostringsstrategier. Intervjun riktad till äldre barn inleds med frågor om den förälder som utpekats som våldsutövare och avslutas med frågor om den förälder som är barnets primära omsorgsgivare, utifrån tanken att det kan vara betydligt svårare för barn att benämna utsatthet från den förälder som barnet är mest beroende av för omsorg och trygghet. Ett annat exempel är att versionen för yngre barn är betydligt mer kortfattad och konkret än versionen för äldre barn.

Utöver intervjuerna används vid behov väl beprövade skattningsformulär för att få en bild av föräldrars och barn psykiska hälsa och sociala situation. Aktuella formulär är Young Children's Post-Traumatic Checklist (YCPC) (Scheeringa, Zeanah, Drell & Larrieu, 1995), Children's Revised Impact of Event Scale (CRIES-8) (Perrin, S., R. Meiser-Stedman, and P. Smith, 2005) Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) (Goodman 1999), Hospital Anxiety and Depression scale (HAD) (Zigmond & Snaith 1983), Impact of Event Scale Revised (IES-R) (Weiss 2004) samt Alcohol Use Disorder Identification Test (AUDIT) (Babor et al. 2001).

Steg 3: Analys och bedömning.

På slutet i varje intervjuguide finns utrymme för intervjuaren/handläggaren att direkt i anslutning till genomförandet av intervju sammanfatta det viktigaste som framkommit under intervjun. Till stöd för analys av den insamlade informationen som helhet, inför bedömningen av risk och skydd, har forskargruppen utvecklat ett *Stöd för analys och bedömning*. Denna del av metodstödet är strukturerat med utgångspunkt i de fem aspekter av risk som utgör den teoretiska basen för iRiSk modellen:

1. *Akut risk*. Akut fara kan indikeras både av enstaka allvarliga förhållanden och av flera händelser och förhållanden som en sammanvägd riskfaktor. Flera nivåer i barnets uppväxtmiljö är viktiga att beakta när det gäller akut risk för återfall av partnervåld och våld mot barn: familjerelationer, egenskaper och beteende hos föräldrar, våldets allvarlighetsgrad och den sociala miljön kring familjen. Riskfaktorerna för partnervåld och barnmisshandel är till stor del identiska med de som finns för antisocialt, kriminellt beteende eller våldsbeteende i allmänhet.
2. *Farlighet*. Akut risk hänger också nära ihop med våldet farlighet. T.ex. finns ofta högre förekomst av psykiska problem hos föräldrar, kriminalitet samt alkohol- och drogmissbruk i familjer där förälder och barn utsätts för allvarlig misshandel. I iRiSk-intervju ingår bedömningsinstrumenten FREDA, som utgår från den våldsutsatta föräldern. En bedömning av den våldsutövande föräldern med fokus på våldsutövarens farlighet kan komplettera iRiSk-intervjun för att bedöma hög till medelhög risk för upprepat partnervåld.
3. *Barnets agerande*. Barn kan agera för att skydda sig själva, syskon eller förälder, och kan där igenom utsätta sig själv för fara. Det blir därför viktigt att undersöka barnets strategier och agerande i situationer med våld, både med tanke på bedömningen av risk och skyddsbehov, och med tanke på eventuella behov av stöd och hjälpinsatser där barnet exempelvis får lära sig mindre riskfyllda sätt att agera.
4. *Barnets perspektiv på risk och skydd*. Att inkludera barnets perspektiv på hur trygg eller otrygg situationen är samt vilket skydd som finns är viktigt av flera skäl. En praktik som inkluderar barnets röst och perspektiv kan ses som ett uttryck för ett holistiskt barnperspektiv där vuxnas omsorg om barnet och barnets rätt till delaktighet kombineras. Barnet blir både skyddat och kommer till tals i frågor som berör hen. Att utforska och bedöma barnets upplevelse av trygghet är också helt centralt för säkrandet av barnets rätt till skydd. Det är inte givet att vuxna runt barnet har inblick i barnets eventuella upplevelser av utsatthet eller otrygghet, och inte heller i hur barnet ser på sina möjligheter att agera för att bli tryggare. Här behöver barnet själv komma till tals.
5. *Utvecklingsrisker*. När det gäller risker för barns utveckling på längre sikt handlar det om ett komplicerat samspel mellan olika faktorer över tid. Det handlar om *sårbarhet* - dvs. medfödda eller tidigt förvärvade egenskaper hos barnet, *riskfaktorer* - dvs. faktorer i barnets uppväxtmiljö, *motståndskraft* – dvs. faktorer som hos barnet som kan göra det mer ”robust” och *friskfaktorer* – dvs. faktorer i miljön som kan ge barnet

stöd och hjälp till en positiv utveckling. En bedömning bör göras kring risk och friskfaktorer på olika nivåer dvs. på individuell nivå, barnuppfostran, familjehistoria och familjemiljö samt skola. BBIC strukturen är en hjälp i detta arbete.

Genom att använda analysstödet kan handläggaren kontrollera om information finns från alla viktiga områden, repetera vilken information som intervjuvaren ger, och bedöma om det behövs kompletterande information före bedömning och beslut om fortsatt handläggning.

Övrigt stödmaterial

Förutom det stödmaterial som utvecklats direkt relaterat till iRiSk (självskattningsformulär, intervjuguider, *Användarstöd* samt *Stöd för analys och bedömning*) förutsätter modellen att handläggare tar del av och använder sig av övrigt stödmaterial utvecklat för den sociala barnvården i Sverige, som Socialstyrelsens handböcker, metodstöd för FREDA respektive BBIC, och så vidare.

2. Syfte och tillvägagångssätt

Syftet med föreliggande projekt var att pröva att införa iRiSk-intervjuerna inom ramen för ordinarie arbete i socialtjänsten, och då specifikt inom barnavårdsutredningar avseende barn som varit utsatta för våld, direkt och/eller bevittnat mellan barnets föräldrar. I syftet ingick att samla erfarenheter av införandet av betydelse för det fortsatta arbetet med att introducera iRiSk risk och skyddsintervjuer i ordinarie socialtjänst.

Deltagande verksamheter

Under hösten 2018 gick Socialstyrelsen ut med en inbjudan till intresserade kommuner om att delta i ett så kallat införandeår för risk-/skyddsintervjuerna, på vissa villkor och med stöd från de forskare som utvecklat instrumenten. Inbjudan riktade sig till kommuner som utvecklar sitt arbete med att upptäcka, utreda samt stödja barn i familjer med våld och som var beredda att åta sig att systematiskt pröva intervjuerna. I gengäld erbjöds kommunerna implementeringsstöd med utbildning och handledning. Erbjudandet gällde såväl enheter inom myndighetsutövningen som arbetar med barn och unga som de som arbetar med våld i nära relationer. Deltagandet i införandeåret förutsatte en grupp på minst ca tio handläggare. Små kommuner kunde också gå ihop och ansöka gemensamt.

Inbjudan med erbjudande om att delta i införandeåret specificerade att detta skulle innebära att verksamheten utsåg två kontaktpersoner för införandet av risk- och skyddsintervjuerna i verksamheten, deltagande i utbildning av både handläggare och chefer, metodhandledning från forskarteamet för handläggare, regelbundna reflektioner om erfarenheter av materialet på arbetsplatsen (handläggare tillsammans med teamledare/förste socialsekreterare etc.), samt deltagande i uppföljningen av införandeåret genom intervjuer och enkäter.

Från Socialstyrelsens sida betonades att för deltagande behövs beslut, mandat och bred förankring på alla nivåer i verksamheten. Vidare att verksamheten måste kunna avsätta tid för medarbetarna att läsa in sig på materialet, delta i utbildning, metodhandledning, reflektionstillfällen och uppföljning. Ytterligare uppställda krav var att de som ska använda iRiSk intervjuerna och genomföra barnintervjuer har grundläggande kunskaper om våld i nära relationer samt ingående kunskap om att samtala med barn om svåra och känsliga teman, och inbjudan betonade att det krävs ett genuint intresse för att använda strukturerade intervjuer i arbetet med barn och familjer.

Sammantaget ställde Socialstyrelsen upp följande kriterier för deltagande:

- Beslut samt förankring på alla nivåer (berörda chefer och mellanchefer samt handläggare är införstådda med vad deltagandet innebär, vill och kan delta)
- Två ansvariga för implementeringen av risk- och skyddsintervjuerna.
- Tid och mandat för chefer och handläggare att delta i alla delar av införandet: utbildning, pröva intervjuer, handledning och reflektion samt uppföljning
- Deltagande i uppföljning av införandet
- Plan för fortsatt införande/användning efter införandeårets slut.

Det var totalt 14 kommuner och/eller stadsdelar som inkluderades i projektet. Samtliga inkom med ansökningar om att delta i införandeåret där de tydligt beskrev hur de uppfyllde de kriterier som ställts upp för deltagandet. De deltagande verksamheterna representerar både en stor spridning i landet, och variation när det gäller storstad/småstad och storlek på verksamheten. Den största utredargruppen omfattar runt 40 utredare, medan den minsta hade knappt tio utredare vid införandeårets start.

Utbildning och metodkonsultation

I forskargruppen är det fyra medarbetare som fungerat som utbildare och metodkonsulter för verksamheterna. Den utbildning i risk-/skyddsintervjuerna som erbjöds inom ramen för införandeåret omfattade två halvdagar med tre till fyra veckors mellanrum. Den första halvdagen introducerade modellen och föräldraintervjun, medan den andra halvdagen framförallt ägnades åt barnintervjuerna. Det var ett uttalat krav att enhetschefen skulle delta i utbildningen. I de flesta fall gjorde också chefen det, men i ett par fall deltog chefen endast delvis i utbildningen, eller inte alls. Till utbildningstillfället kunde angränsande enheter som berörs inom verksamheten bjudas in, t.ex. mottagningsenhet eller enhet som arbetar med våld i nära relationer, och det var ett flertal verksamheter som valde att göra en sådan bred inbjudan till utbildningen. Totalt har i storleksordningen 350 personer utbildats om iRiSk risk- och skyddsintervjuer under införandeåret.

Utgångspunkten var att utbildningarna skulle ges så tidigt under året som möjligt, helst redan under januari-februari. I praktiken blev det nödvändigt att anpassa tidpunkten både till verksamheternas önskemål och vad som var logistiskt möjligt för forskargruppen, med tanke på den stora geografiska spridningen bland deltagande verksamheter. I tre verksamheter blev det också nödvändigt att dela upp gruppen och genomföra utbildningen i två mindre grupper, antingen för att gruppen som skulle utbildas var så stor, eller med tanke på situationen i den löpande verksamheten där alla handläggare inte kunde vara borta från arbetsplatsen samtidigt. Sammantaget betydde detta att de flesta av de deltagande verksamheterna utbildades under tidig vår 2019 (januari – mars) men för fyra verksamheter slutfördes utbildningen först under senare delen av våren eller sommaren 2019. Dessa fyra verksamheter har därmed haft en kortare tid på sig att införa iRiSk intervjuerna än övriga verksamheter i projektet. Vår bedömning är att det i åtminstone ett par fall har påverkat i vilken grad verksamheten använt materialet under projekttiden, även om grad av användning också påverkats av andra omständigheter.

Efter utbildningen erbjöds verksamheterna konsultation om metoden vid sammanlagt sex tillfällen. Utgångspunkten var att dessa tillfällen skulle ges med cirka en månads mellanrum, gärna lite tätare under tiden närmast efter utbildningen (våren 2019) och något glesare därefter. Med tanke på geografiska avstånd och de personalresurser som funnits i projektet var utgångspunkten att metodkonsultationen skulle omfatta ca en timmes metodkonsultation per tillfälle och verksamhet, och att den skulle ges via en webblänk. I praktiken har metodkonsultationen fungerat så för majoriteten av de deltagande verksamheterna. I ett fall var det dock, med tanke på enhetens storlek, i praktiken svårt att genomföra metodkonsultationen via länk varför den i stället genomfördes genom personliga

möten. Detta sätt att lösa metodkonsultationen bidrog med viktig kunskap om förutsättningar för att implementera iRiSk i ordinarie verksamhet, vilket diskuteras mer ingående i kapitel 4. I några verksamheter blev det av olika praktiska skäl inte möjligt att genomföra alla sex konsultationstillfällen (inklusive de verksamheter där utbildningen avslutades sent under våren), och i ett par fall avbokade verksamheten samtliga inbokade konsultationstillfällen vilket betyder att ingen konsultation har genomförts i dessa verksamheter.

När det gäller forskargruppens stöd till verksamheterna bör också noteras att ett par kommuner erbjudits ett extra utbildningstillfälle under senare delen av våren eller början av hösten 2019, med anledning av antalet nya medarbetare. I en av verksamheterna har forskargruppen genomfört en utbildning för kontaktpersonerna för att verksamheten själv ska kunna introducera nya medarbetare i modellen. Kontaktpersonerna från några av verksamheterna har också mellan de inbokade metodkonsultationerna via mail och/eller telefon stämt av iRiSk-relaterade frågor som dykt upp i det dagliga arbetet. Slutligen har ett par verksamheter erbjudits ett extra utbildningstillfälle med fokus på analys och bedömning utifrån den information som samlas in genom risk- och skyddsintervjuerna.

Uppföljning av införandeåret

För att följa upp införandeåret har verksamheterna ombetts dokumentera de ärenden där de använder någon del av iRiSk-materialet, genom ett särskilt formulär. Formulären som dokumenterar ärenden har stannat hos verksamheten, och forskargruppen har endast tagit del av en sammanställning av antalet ärenden och i vilken omfattning olika delar av materialet har använts. Den samlade bilden av det materialet beskrivs i kapitel 3 om graden av införande av risk- och skyddsintervjuerna.

Vidare ombads deltagare i utbildningarna att fylla i en kort enkät avsedd att fånga aspekter som tidigare forskning visat kan vara av betydelse för förutsättningarna för att implementera nya metoder i en verksamhet. Enkäten bygger på frågeområden hämtade från formuläret "Beredskap för förändring" (Organizational readiness for change ORC, Lehman, Greener & Simpson 2002; Socialstyrelsen 2013). Totalt svarade 190 handläggare vid 10 verksamheter på enkäten. Konstruktionen av enkäten, analysen av enkätsvaren och de slutsatser som kan dras av den diskuteras i kapitel 5 om arbetsplatsrelaterade förutsättningar för införandet av iRiSk.

För att samla in användarnas, det vill säga handläggarnas, synpunkter på materialet och förslag på eventuella förbättringar har gruppintervjuer genomförts med ett urval av medarbetare vid sju verksamheter. Vid ytterligare två verksamheter har en medarbetare intervjuats individuellt. Intervjuerna genomfördes under senare delen av 2019 och början av 2020. Totalt har 40 personer från nio verksamheter intervjuats. Synpunkter på materialet har också lämnats skriftligt av ytterligare en verksamhet.

Inför handläggarintervjuerna bad forskarna att få träffa de medarbetare vid respektive verksamhet som hade störst erfarenhet av att använda materialet. I kapitel 3 diskuteras närmare den variation av grad av införande av iRiSk-intervjuerna som kan ses bland de verksamheter som deltagit i införandeåret. Här kan dock kort konstateras att denna variation

innebar att medan vissa av intervjupersonerna har erfarenhet av ett antal intervjuer med både föräldrar och barn, har andra endast genomfört enstaka intervjuer. Vad detta betyder för tolkningen av de synpunkter som lämnas diskuteras i kapitel 6. Intervjuerna fokuserade på mer övergripande tankar om att införa och arbeta med risk-/skyddsintervjuerna (t.ex. frågor som hur arbetet med att införa metoden påverkat enhetens arbete hittills, vad som har fungerat bra, vad som har varit svårt), handläggarnas mer konkreta erfarenheter av att använda olika delar av materialet (t.ex. genom beskrivningar av ett konkret ärende), modellens användbarhet och eventuella behov av anpassning, användbarhet när det gäller analys och bedömning och modellens relation till utredningsarbetet i stort. Intervjuerna handlade också om hur utbildning och metodkonsultation fungerat, sett ur handläggarperspektiv. Intervjudata som genererats inom ramen för uppföljningen av införandeåret har framförallt analyserats med kvalitativ innehållsanalys. Resultaten av analysen presenteras i kapitel 6.

Slutligen inhämtade forskargruppen också information från ansvariga chefer och/eller kontaktpersoner i de 13 verksamheter som fanns kvar i projektet vid införandeårets slut, om sådana förhållanden som kan ha varit av betydelse för implementeringen av iRiSk intervjuerna i respektive verksamhet, som personalomsättning, ärendemängd och olika organisatoriska förhållanden som kan ha påverkat verksamheten under 2019. Denna information är en del av underlaget för den diskussion om förutsättningar för implementering som förs i kapitel 4.

Den beskrivning av genomförandet som följer härnäst och de slutsatser som dras inför fortsatt implementering av iRiSk bygger dels på de olika empiriska underlag som beskrivs i det här kapitlet, dels på de iakttagelser som vi i forskargruppen gjort under de kontakter vi haft med verksamheterna under införandeåret, genom utbildningar, metodkonsultationer, och samtal med chefer och kontaktpersoner.

3. Användningen av risk- och skyddsintervjuerna

Med utgångspunkt i verksamheternas egen rapportering av i vilken utsträckning de har använt de olika delarna av iRiSk-modellen, vad som framkommit i intervjuer med handläggare och chefer, samt forskargruppens övriga iakttagelser, exempelvis vid metodkonsultationer, blir den samlade bedömningen att det skiljer sig en hel del mellan de olika verksamheterna i vilken grad de infört iRiSk-intervjuerna. Följande definitioner har använts i bedömningen: 1 = Inte alls (Har ej använt materialet); 2 = Nästan inte alls (Har använt någon/några delar av materialet i mycket låg utsträckning); 3 = I viss utsträckning (Har använt någon/några delar av materialet i hög utsträckning, men andra delar inte alls. Har alltså inte använt materialet i sin helhet.); 4 = I stort sett (Har använt materialet i det närmaste fullt ut, men med vissa avsteg) och 5 = Helt och hållet (Har använt hela materialet på ett tillfredsställande sätt) (se även kapitel 5)

Grad av införande

Den samlade bedömningen av respektive verksamhet ger vid handen att av de 14 kommuner och stadsdelar som inkluderades i införandeåret är det fyra som inte har använt materialet alls (kategori 1). Bland dessa fyra ingår en kommun som efter utbildningen och ett inledande metodkonsultationstillfälle meddelade att de avbröt sin medverkan i projektet. Huvudskälet som angavs var att ansvariga uppfattade materialet som alltför omfattande för att fungera i deras verksamhet, och de önskade också en digital version av materialet. Detta är synpunkter som diskuteras mer ingående längre fram i rapporten.

Övriga tio verksamheter har alltså använt materialet i någon mån. Hälften av dessa (fem verksamheter) kan kategoriseras som att de nästan inte alls har använt materialet (kategori 2). Verksamheter i denna kategori är exempelvis en verksamhet där handläggarna gjort tre-fyra barnintervjuer med ingen föräldrintervju och det är oklart i vilken utsträckning självskattningsformulär för fördjupad kartläggning (VMV-2, VMB) eller övriga självskattningar använts överhuvudtaget, och en annan verksamhet där självskattningsformulär använts i ungefär tio ärenden, men endast en barnintervju genomförts. Även ett par verksamheter där självskattningsformulär används i något högre utsträckning (i storleksordningen 10–15 ärenden) placeras i denna kategori, eftersom endast enstaka (en till två) barnintervjuer och/eller föräldrintervjuer genomförts. I en verksamhet var det dessutom en extern konsult som inte varit med på varken utbildning eller metodkonsultation som genomfört den enda barnintervjun.

Tre verksamheter har använt någon eller några delar av materialet i relativt hög utsträckning, medan andra delar inte använts alls eller i mycket låg utsträckning (kategori 3). En av dessa verksamheter har kommit igång bra med själva intervjuerna och genomfört tio föräldrintervjuer, tio intervjuer med barn 9–17 och sju intervjuer med barn 5–8. Samtidigt är det oklart om självskattningarna i den fördjupade kartläggningen använts alls. I en annan verksamhet i denna kategori har ett tiotal barnintervjuer respektive föräldrintervjuer genomförts, och fördjupad kartläggning i åtminstone ytterligare tio ärenden. I den tredje verksamheten i denna kategori har materialet använts i relativt många ärenden, drygt 40. I

huvudsak handlar det om självskattningar som i den fördjupande kartläggningen (VMV-2, VMB) och föräldrars uppfostringsstrategier (UPP-F). Föräldra- och barnintervjuerna har dock använts i mer begränsad utsträckning (fem-sex barn- respektive föräldrantervjuer).

En av verksamheterna bedöms som att här har materialet använts i det närmaste fullt ut, men med vissa avsteg (kategori 4). Det handlar även här om en verksamhet där självskattningar (VMV-2, VMB, UPP-F) använts i ett 40-tal ärenden, och i denna verksamhet har även ca tio föräldrantervjuer och nästan lika många barnintervjuer genomförts. I denna verksamhet har vidare ett arbete påbörjats för att utveckla stödet till handläggare att använda den insamlade informationen vid analys och bedömning.

En av verksamheterna bedöms som att här har hela materialet använts på ett tillfredsställande sätt (kategori 5). I denna verksamhet har materialet använts i ca 60 ärenden under året, och både självskattningar och intervjuer har använts i en betydligt större omfattning än vad som är fallet i övriga verksamheter. Till exempel har närmare 30 barnintervjuer genomförts, och även drygt tio föräldrantervjuer. Man kan även notera att från denna verksamhet har forskargruppen tagit del av exempel på hur informationen som samlats in sedan analyseras och lagts till grund för beslut i ärendet. Det är därmed den verksamhet som tydligast visat att samtliga steg i iRiSk modellen har tillämpats, från fördjupad kartläggning till intervjuer till analys och bedömning.

Sammantaget rapporterar verksamheterna att de använt någon del av materialet i runt 230 barnavårdsärenden under året. I det flesta fall har det handlat om självskattningsformulären i den fördjupade kartläggningen (VMV-2, VMB) eller om självskattningsformuläret om föräldrars uppfostringsstrategier (UPP-F). I verksamheterna har ca 80 barnintervjuer och ca 40 föräldrantervjuer genomförts.

4. Organisatoriska förutsättningar för införandet

För att förstå på vilket sätt organisatoriska förhållanden haft betydelse för hur Införandeåret fungerat i de olika verksamheterna, och på vilket sätt de påverkat den grad i vilken respektive verksamhet använt sig av iRiSk-materialet, har vi i forskargruppen samlat kvalitativa data genom intervjuer och samtal med chefer, kontaktpersoner och handläggare. Vissa kvantitativa uppgifter om bland annat personalomsättning har också inhämtats. Vidare har vi gruppen som haft kontakt med verksamheterna genom utbildning och metodkonsultationer gjort iakttagelser som löpande diskuterats i hela forskargruppen. Kapitlet redogör för de områden som genom det här materialet framträder som de mest betydelsefulla när det gäller organisatoriska förutsättningar för införandet av iRiSk.

Ledningsstöd

När inbjudan till införandeåret skickades ut underströk Socialstyrelsen betydelsen av att det i deltagande verksamheter skulle finnas tid och mandat för chefer och handläggare att delta i alla delar av införandet: utbildning, pröva intervjuer, handledning och reflektion samt uppföljning. Vår slutsats är att det har varierat stort mellan verksamheterna i vilken grad chefer aktivt deltagit i införandeåret och stöttat handläggarna i arbetet med att införa intervjuerna.

I ett par verksamheter deltog cheferna inte alls i utbildningen, trots att det var ett uttalat krav från Socialstyrelsens sida. I kontakterna med en del verksamheter har cheferna vidare varit påtagligt frånvarande och i vissa fall har det framgått att ansvarig chef uppfattat att det inte är hans sak att leda arbetet med att införa iRiSk, utan snarare en uppgift för förste socialsekreterare, utvecklingsledare eller liknande, samtidigt som det för oss forskare framstått som oklart vem som egentligen tagit ansvar för att leda införandet av den nya metoden i verksamheten. I ett fall har ansvarig chefs frånvaro berott på en sjukskrivning, men i övriga fall väcker dessa iakttagelser frågan i vilken grad ansvarig chef haft kunskap, mandat och eller tid att faktiskt leda arbetet med att införa en ny metod. Vi har också sett att det varierat stort i vilken grad ansvarig chef sett till att det skapats rutiner för hur iRiSk materialet ska användas, i stället för att lämna det till varje enskild handläggare att använda materialet eller inte.

Ett exempel som illustrerar vad ett bristande ansvarstagande från chefens sida kan bestå av sett ur handläggarperspektiv är att handläggarna vid en av verksamheterna beskriver det som att det inte funnits en struktur för gemensam diskussion av materialet på enheten, inga träffar har ordnats utöver när forskaren varit där eller träffat personalen på Skype, kontaktpersonerna upplever att de inte fått tillräckligt stöd för att fokusera på iRiSk-materialet i organisationen, material har funnits med i journalen (ofta), t.ex. när det kommit från mottagningsenheten och man har uppmanats att göra intervjuer men inget stöd till hur materialet skall hanteras. Vid en annan verksamhet beskriver handläggare och kontaktpersonen ett otillräckligt ledningsstöd och de negativa konsekvenserna för införandet så här:

Jag tänker att det måste vara tydligare från arbetsledningen [...]. För jag tänker att vi... Det funkar ju inte heller att du kommer hit om vi gör nånting som att vi använder det och sen också att de, vad är rollerna, ok, alltså som kontaktperson, vad förväntar våra chefer av mig då, alltså det, liksom ingenting då "kan du va kontaktperson?" "Ja, det kan jag, vad innebär det", liksom, "ok".

Intervjuare: Så du har inte fått någon information om vad för ansvar det innebär att vara kontaktperson, utöver vad som framgår av pärmen [med iRiSk-materialet]?

Sen tycker jag att arbetsledarna skulle dra ett större lass, för att de, jag, de jobbar alltså, jag sitter fortfarande med mitt liksom, att hinna med, ... som leder. Jag tycker inte det varit någon som lett oss i den här processen från här. Kanske varit tydligare inför träffarna med dig att nu ska ni verkligen tänka igenom vad ni ska ta upp. Jag liksom "jag har inget att säga". Att de skulle ha varit lite mer tydligare: "nu ska vi ha den här träffen som är obligatorisk, alla ska komma, och vi ska prata om, de här frågorna har dykt upp när vi har diskuterat".

Vi kan konstatera att bristande ledningsstöd framstår som en – av flera – faktorer bakom det faktum att vissa verksamheter inte alls eller nästan inte alls använt sig av materialet. I alla de verksamheter som vi bedömer som att de i viss utsträckning (kategori 3), i stort sett (kategori 4) eller helt och hållet (kategori 5) infört iRiSk risk- och skyddsintervjuer har ansvariga chefer framstått som betydligt mer närvarande. Det handlar då dels om att cheferna har varit med vid samtliga utbildningstillfällen, deltagit i metodkonsultationer och/eller haft löpande kontakter med oss forskare för att stämma av hur det går. Vi kan också se att det varierat stort i vilken grad cheferna tagit ansvar för att se till att det finns rutiner för hur iRiSk materialet ska användas i organisationen, och för att det finns en tydlighet i organisationen om vem som gör vad i förhållande till olika delar av materialet. Det är frågor som vi återkommer till nedan. Ledningsstödet har alltså varit av central betydelse för om införandet fungerat i en konkret verksamhet eller inte.

Personalomsättning

I vårt tidigare arbete med att utveckla iRiSk har personalomsättning återkommit som en stor utmaning när det gäller att införa risk- och skyddsintervjuerna (se Broberg et al. 2015). Även i detta projekt framträder personalomsättning som en faktor bakom vissa verksamheters svårigheter med att införa iRiSk, samtidigt som bilden av betydelsen av personalomsättning nyanserats.

Vi kan konstatera att i flera av de verksamheter som inte använt materialet eller de som nästan inte alls använt det har en betydande andel av handläggarna bytts ut under året. Det är både på grund av att personal slutat, och på grund av föräldraledigheter och sjukskrivningar som stora delar av den grupp som utbildades i början av året sedan varit frånvarande från arbetet med att införa iRiSk. I flera verksamheter handlar det om att var fjärde till var tredje handläggare bytts ut, och i en verksamhet var bara en tredjedel av gruppen kvar vid införandeårets slut.

Samtidigt kan vi konstatera att personalomsättningen varit relativt hög även i en del av de verksamheter som i viss utsträckning använt iRiSk, liksom i verksamheten som gjort det helt och fullt, vilket betyder att det går att införa iRiSk även i verksamheter där delar av personalen byts ut. Det har inom ramen för projektet inte varit möjligt att närmare undersöka hur nya medarbetare introduceras i alla de deltagande verksamheterna, men när det gäller den verksamhet som använt materialet i högst grad under året bör det noteras att här fick kontaktpersonerna en introduktion av ansvarig forskare, så att de själva skulle kunna hålla internutbildningar om iRiSk för nyanställda och på så sätt upprätthålla kunskapen i personalgruppen trots omsättning på personal.

I ett fall där personalomsättningen inte varit så hög under själva införandeåret skulle dock ändå en tidigare hög personalomsättning kunna vara en del av förklaringen till att verksamheten nästan inte alls använt iRiSk materialet. Ett par år tillbaka i tiden innan införandeåret startade hade personalomsättningen varit så hög att när projektet drog igång hade i princip ingen i personalgruppen funnits på arbetsplatsen mer än ett till ett och ett halvt år. Att många var relativt nya på arbetsplatsen betydde att nyligen hade utbildats i andra metoder eller förväntades delta i en rad andra utbildningar som en del av verksamhetens introduktionsprogram, parallellt med att de utbildades om iRiSk och skulle börja arbeta med intervjuerna. Konkurrens från andra utbildningar och metoder återkom som ett tema också i vissa andra verksamheter, vilket diskuteras nedan.

Arbetsgruppens storlek

För att förstå vilken betydelse personalomsättning kan få för en verksamhet som försöker införa en ny metod eller ett nytt arbetssätt behöver vi också ta hänsyn till arbetsgruppens storlek. Det framgår tydligt av de verksamheter som deltagit i införandeåret. I några av de verksamheter som lyckats relativt väl med införandet har exempelvis mellan fem och tio medarbetare bytts ut under året, vilket motsvarat runt en fjärdedel av handläggarna i de verksamheterna. I den verksamhet som bara hade en tredjedel av dem som gått utbildningen kvar vid årets slut var det bara åtta som gick utbildningen, och i en verksamhet av den storleken får varje föräldradighet, sjukskrivning eller ny medarbetare betydligt större konsekvenser än i större arbetsgrupper. Vår tolkning är att det inte är en tillfällighet att de tre verksamheter som inte alls använt materialet (utöver den verksamhet som valde att avbryta medverkan i införandeåret) också är de tre minsta verksamheterna i projektet. I samtliga fall handlar det om utredargrupper som i realiteten består av färre än tio handläggare, vilket angavs som en nedre gräns för deltagande i införandeåret. För att det ska gå att införa iRiSk också i så små verksamheter krävs sannolikt särskilda insatser för att upprätthålla kunskapsnivån och särskilda insatser från ledningens sida. Vi kan dock konstatera att det bristande ledningsstöd som diskuteras ovan var särskilt tydligt i ett par av de minsta verksamheterna.

Organisatoriska oklarheter

Inledningsvis konstaterar vi att svensk socialtjänst präglas idag av en hög grad av specialisering och funktionsindelning (Stranz, Wiklund & Karlsson 2016). Att detta får

betydelse för införandet av iRiSk har framkommit tydligt i flera av verksamheterna. Ett flertal av de kommuner och stadsdelar som deltagit i projektet är organiserade i en särskild mottagningsenhet som är skild från utredande enheter. Vidare har flera ett särskilt team eller en enhet som arbetar med våld i nära relationer. Så som arbetet definieras av verksamheterna själva betyder "våld i nära relation" företrädesvis vuxna, som i vissa fall också är de föräldrar som utredningsenheten möter. iRiSk risk- och skyddsintervjuer berör därför arbetet som bedrivs inom flera olika delar av individ- och familjeomsorgen.

När verksamheterna i införandeåret inledde sitt arbete med iRiSk aktualiserades i ett flertal av verksamheterna frågan om vem som gör vad i ärenden med våld mot barn i familjen. iRiSk modellen innehåller ett första kartläggande moment (Steg 1 Fördjupad kartläggning, se kapitel 1), och en fråga som återkommande diskuterats i flera av verksamheterna är vilken roll mottagningsenheten ska ha i användningen av iRiSk, specifikt om det är mottagningsenheten som bör göra den fördjupade kartläggningen i ärenden där våld identifieras som en fråga, eller om det är utredningsenheten som bör göra den. En annan fråga som kommit upp i flera verksamheter är hur "våldsteamet/enhetens" arbete ska samordnas med utredningsenheten. Det har t.ex. handlat om att de som har fokus på våld i sitt arbete behandlar delar av de områden som täcks av i föräldraintervjun riktad till våldsutsatta/icke-våldsutövande föräldrar (t.ex. FREDA bedömningar), och här har det krävts klargöranden av hur arbetet ska samordnas internt. I en del verksamheter har den typen av organisatoriska oklarheter kring användningen av iRiSk kvarstått under införandeåret och haft en negativ inverkan på arbetet med att införa iRiSk.

Organisatoriska förändringar

Utifrån den information som samlats om de deltagande verksamheterna har det varit en relativt låg grad av omorganisationer eller andra organisatoriska förändringar under införandeåret, om vi ser till samtliga verksamheter. I något fall blir dock bedömningen att en nyligen genomförd omorganisation kan ha påverkat möjligheterna att börja arbeta med iRiSk negativt, enligt den chef som intervjuats.

Arbetsbelastning

Något som däremot framträder som en tydligt försvårande omständighet i flera av verksamheterna som nästan inte alls eller endast i viss utsträckning arbetat med iRiSk materialet är en hög arbetsbelastning. Från flera kommuner rapporteras att ärendemängden ökat avsevärt ett eller ett par år tillbaka. Intervjuade företrädare rapporterar om att den ökande ärendemängden inneburit en pressad situation där medarna haft mindre tid och energi över till att ta sig an en ny metod, trots att de är i grunden positiva till den. Andra exempel på vad ärendemängden inneburit för verksamheterna i projektet är att man i en kommun beslutat att utöka utredargruppen för att den ska kunna hantera ärendemängden – vilket har betytt fler nytillkomna medarbetare efter att utbildningen om iRiSk gav – och från en annan verksamhet rapporteras att utredningar kan bli liggande i ett par månader, vilket betyder att det blir kort tid att genomföra utredningen på, vilket gör det svårare att börja

arbeta på ett nytt sätt. I åtminstone tre av verksamheterna som nästan inte använt materialet framstår arbetsbelastning som en bidragande orsak till svårigheterna med att införa iRiSk.

Konkurrens

Ytterligare en omständighet som kan ha haft betydelse i några verksamheter är att man beslutat utbilda personalen på annat sätt parallellt med införandeåret av iRiSk. Andra utbildningar och arbetsätt kan medföra en konkurrenssituation i förhållande till den tid och uppmärksamhet som handläggarna har utrymme att lägga på att lära sig en ny metod. Ovan diskuteras exempelvis hur det introduktionsprogram en verksamhet haft för nya medarbetare skapat konkurrens i och med att så pass många i arbetsgruppen varit nya och ägnat en relativt stor del av sitt arbete åt att lära sig och ta till sig nya metoder. I ett par verksamheter har man också valt att straxt innan eller parallellt med iRiSk införa Signs of Safety. Ett annat exempel är att utredare straxt efter utbildningen i iRiSk gått en utbildning i samtal med barn, en utbildning som haft en annan inriktning när det gäller samtalsmetodik än den samtalsmetodik som iRiSk-intervjuerna innebär. I både metodkonsultation och intervjun med handläggarna i den verksamheten framkom att de olika perspektiv på hur samtal med barn ska gå till som förmedlats genom de olika utbildningarna skapat osäkerhet hos vissa medarbetare om hur de förväntas arbeta med barnsamtal. När vi i slutet av året i de uppföljande intervjuerna och samtalen med chefer och kontaktpersoner kommit in på frågan om andra utbildningar under året var en reflektion från några att det i efterhand blivit tydligt att de inte riktigt diskuterat igenom ordentligt vad de olika utbildningarna för medarbetarna skulle innebära, och att de som chefer hade kunnat ta ett större ansvar för att hjälpa medarbetarna att integrera de kunskaper som olika utbildningar förmedlat. När det gäller andra utbildningar ska dock också sägas att de inte behöver innebära en konkurrenssituation: från ett par verksamheter där andra utbildningar genomförts under året rapporterades inte den typ av problem som diskuteras här. Tvärtom uppfattade man att metoderna kan komplettera varandra. Vid parallell introduktion av flera metoder kan det sannolikt krävas ett internt utvecklingsarbete för att undvika att handläggare upplever att olika metoder konkurrerar med varandra. Man behöver också ta hänsyn till att det tar tid att sätta sig in i och ta till sig nya metoder.

Slutsatser

Under införandeåret har vi sett exempel på den typ av bristande organisatoriska förutsättningar för att införa en ny metod eller nytt arbetsätt som dokumenterats i tidigare implementeringsforskning: bristande ledning, hög personalomsättning, små och därmed sårbara arbetsgrupper, organisatoriska oklarheter och i något fall också omorganisation, hög arbetsbelastning samt konkurrens om tid och engagemang skapad av utbildning och införande av flera metoder parallellt. I vissa verksamheter har många eller i princip samtliga av dessa negativa omständigheter sammanfallit, och det är främst dessa verksamheter som inte använt materialet alls eller i nästan inte alls. Samtidigt har vi också sett exempel på det motsatta:

- chefer med hög grad av närvaro i arbetet med att införa iRiSk,
- en etablerad och stabil arbetsgrupp eller vid en viss personalomsättning,
- strategier för att introducera metoden till nya medarbetare så att personalomsättningen inte får negativa konsekvenser för införandet av iRiSk,
- en arbetsgrupp av tillräcklig storlek för att kunna hantera exempelvis förändringar i personalgruppen,
- rutiner till stöd för införandet och en tillräckligt tydlig idé hos chefer och medarbetare om hur materialet ska integreras i den befintliga verksamheten,
- en hanterbar arbetsbelastning samt fokus på den nya metod som ska införas.

Vi kan också konstatera att i de verksamheter som i högst grad använt sig av iRiSk risk-/skyddsintervjuer har många av dessa främjande faktorer sammanfallit.

5. Arbetsplatsrelaterade förutsättningar för införandet

Emma Svensson, Anders Broberg & Ole Hultmann

I samband med planeringen av införandeåret diskuterades hur vi i forskargruppen skulle kunna få en uppfattning om "organisationskulturen" i de deltagande verksamheterna. Vi beslöt pröva instrumentet Organizational Readiness for Change (ORC) som på svenska heter Beredskap för förändring (BFF) (Lehman, Greener & Simpson 2002; Socialstyrelsen 2013). Det visade sig dock att instrumentet var alldeles för omfattande för vårt behov, och för den tidsram deltagarna hade för ifyllande. Därför beslöt vi att konstruera en kortversion med betoning på de aspekter vi bedömde kunna vara av störst betydelse för handläggarnas möjlighet för och intresse av att delta fullt ut i Införandeåret.

Vårt formulär innehöll bakgrundsdata (ålder, kön, högsta grundutbildningsnivå, längre vidareutbildning, fortbildning dels avseende våld i familjen och dels när det gäller att ha samtal med barn) och de 32 frågorna i ORC-formuläret som hade tydligast fokus på: (1) ledningsorganisationen, (2) arbetsbelastningen, (3) personalgruppens sammanhållning och (4) den enskilde medarbetarens tilltro till sin egen förmåga och kompetens.

Frågeställningen vi ville besvara genom enkäten var om handläggarnas utbildning, och arbetslivserfarenhet skiljde sig åt mellan verksamheterna och om deras uppfattning om arbetsplatsens ledning, arbetsbelastningen, personalgruppen och deras upplevelse av egen kompetens hade betydelse för hur väl man lyckades genomföra Införandeåret.

Metod

Vid årets början delades frågeformuläret ut till medarbetare i de verksamheter som deltog i projektet, i samband med första eller andra utbildningstillfället. I tio verksamheter ombads medarbetarna att fylla i enkäten på plats under något av utbildningstillfällena. I fyra verksamheter ombads medarbetarna att själva fylla i enkäten efter genomförd utbildning, och från dessa verksamheter fick vi inte in några svar. Detta betyder att det är handläggare från 10 av de 14 verksamheterna som besvarat enkäten. Sammanlagt besvarade 190 individer frågorna.

Handläggarna besvarade bakgrundsfrågorna och skattade de 32 frågorna vi valt ut från OCR-formuläret (från 1 = "stämmer inte alls" till 5 = "stämmer helt"). En faktoranalys gjordes för att undersöka om de items vi valt ut fördelade sig enligt vår modell ovan. Cronbach's alfa-värdena för respektive faktor användes sedan för att mäta intern reliabilitet för faktorerna. Resultatet blev, som framgår av tabell 1, en första faktor med 16 items rörande *Arbetsledning och organisation* (LEO), en andra faktor med sex items rörande *Arbetsbelastning* (BLAST), en tredje också med sex items rörande *Personalgruppen* (PGR) och en fjärde med fyra items rörande *Egen kompetens och utveckling* (EKOMP).

Faktorladdningarna för respektive ORC-item redovisas i tabell 2. Cronbach's alfa-analysen visade på god intern konsistens för tre av de fyra faktorerna: LEO .91, BLAST, .83; PGR .75 och godtagbar, givet det låga antalet items, på EKOMP .63.

För att jämföra medarbetarnas svar på frågeformuläret med i vilken grad forskarteamet bedömt att de olika verksamheterna infört risk- och skyddsintervjuerna, bedömde enbart de medlemmar av forskarteamet som *inte* hade tillgång till svaren på enkäten verksamheterna på en skala från 1 till 5. Grad av införande av iRiSk risk- och skyddsintervjuer har huvudsakligen definierats utifrån antal genomförda barn-/föräldrintervjuer och om man använt hela eller endast delar av iRiSk-materialet. Följande definitioner har använts för de olika skalstegen (se även kapitel 4):

1. = Inte alls (Har ej använt materialet);
2. = Nästan inte alls (Har använt någon/några delar av materialet i mycket låg utsträckning);
3. = I viss utsträckning (Har använt någon/några delar av materialet i hög utsträckning, men andra delar inte alls. Har alltså inte använt materialet i sin helhet.);
4. = I stort sett (Har använt materialet i det närmaste fullt ut, men med vissa avsteg)
5. = Helt och hållet (Har använt hela materialet på ett tillfredsställande sätt).

Verksamheterna delades upp i tre kategorier: A (de som skattats som 4 eller 5), B (de som skattats som 3) och C (de skattats som 1 eller 2). Envägs variansanalys användes för att undersöka om de av medarbetarna skattade värdena på numeriska variabler (antal år i yrket respektive på arbetsplatsen samt de fyra faktorerna) skiljde sig för de tre kategorierna (A, B, C) som används för att beskriva i vilken grad verksamheterna börjat använda sig av iRiSk-materialet. Chi2 användes för att undersöka om det fanns något samband mellan övriga bakgrundsvariabler och verksamhetsindelningen i A, B eller C.

Tabell 1

Faktorladdningar för organisatoriska förutsättningar

	Faktor 1 (LEO)	Faktor 2 (BLAST)	Faktor 3 (PGR)	Faktor 4 (EKOMP)
2. Jag har förtroende för ledningen	.83			
13. Jag har förtroende för hur beslut fattas på min arbetsplats	.81			
15. Ledningens beslut är väl underbyggda	.78			
12. Personalen här blir alltid väl informerade av ledningen	.76			
21. Ledningen har en tydlig plan med vår verksamhet	.75			
26. Cheferna lyssnar på idéer och förslag från personalen	.71			
30. På vår arbetsplats uppmuntras och stöds personalens professionella utveckling	.69			
22. Jag upplever att jag har stöd för att pröva nya arbetssätt och metoder	.62			
23. Jag vill söka ett nytt arbete	-.62			
17. Jag är nöjd med mina möjligheter till fortbildning under förra året	.56			
1. Personalen deltar i den långsiktiga planeringen av arbetet	.52			
6. Det är för mycket regler och begränsningar på min arbetsplats	-.50			
5. Vi har tillräckligt med öppna diskussioner om vårt arbete här	.49			
11. Personalen kan inte påverka beslut som fattas på arbetsplatsen	-.47			
19. Mina arbetsuppgifter ligger helt i linje med målet med vår verksamhet	.44			
24. Alltför många av personalens egna beslut måste granskas av andra	-.41			
4. Jag har för stor arbetsbelastning för att kunna sköta mitt arbete effektivt		.82		
18. Tung arbetsbelastning hindrar personalens effektivitet		.75		
8. Vi har tillräckligt med personal för att möta klienternas behov i dagsläget		-.73		
20. Jag upplever ofta mycket stress i mitt arbete		.70		
14. Frustration kring arbetet är vanligt bland personalen		.49		
3. Vi har problem med hög personalomsättning på arbetsplatsen		.40		
27. Personalen här har ett stort ömsesidigt förtroende för varandra			.73	
31. Personalen här ställer alltid upp och hjälper varandra om det behövs			.68	
32. Personalen har den utbildning som behövs för sitt arbete			.66	
16. Personalen här arbetar effektivt tillsammans			.64	
25. Det råder ofta oenighet bland personalen			-.47	
7. Personalen här provar ofta nya arbetssätt för att effektivisera och förbättra sitt arbete			.42	
28. Jag är villig att testa nya idéer trots att delar av personalen är motvillig				.63
29. Jag har lätt för att lära mig och använda nya arbetssätt				.57
10. Jag delar ofta med mig av mina kunskaper till mina arbetskamrater				.56
9. Jag har de kunskaper som behövs för att genomföra mina arbetsuppgifter				.49

Principal Component Analysis, quartimax rotering med Kaiser normalisering

Resultat

Bakgrundsdata för handläggargruppen som helhet presenteras i tabell 2. Om vi inkluderar de 4 % som angav att de hade en master/magisterutbildning, så hade totalt knappt en fjärdedel av handläggarna en minst ett år lång vidareutbildning. Vanligast var grundläggande psykoterapiutbildning eller handledarutbildning (45 %). Knappt en fjärdedel hade en formaliserad fortbildning rörande våld i familjen; av dessa hade 57 procent fått utbildning genom Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK), Alternativ Till Våld (ATV) eller Universitet, och 24 procent hade utbildats genom Socialstyrelsen/Länsstyrelsen. I undersökningsgruppen uppgav sig 15 procent ha tidigare erfarenhet av att arbeta med våld i familjen (oftast på kvinnojour eller med utredning), 72 procent hade deltagit i temadagar eller heldagsföreläsningar om våld i familjen och 56 procent hade fortbildning i att samtala med

barn. Majoriteten av handläggarnas angav att de arbetade med både barn, ungdomar och deras familjer (47 %), andra enbart barn i åldern 0 till 12 år och deras familjer (28 %), ungdomar och deras familjer (15 %) eller med både barn, ungdomar och vuxna klienter (4 %). En mindre andel angav att de enbart arbetade med vuxna (6 %).

Tabell 2

Bakgrundsdata för undersökningsgruppen (N = 190)

	<i>n</i>	(%)
Kön		
Kvinna	168	(89.4)
Man	20	(10.6)
Ålder (år)		
20-25	12	(6.3)
26-30	55	(28.9)
31-40	57	(30)
41-50	45	(23.7)
51-60	20	(10.5)
61-	1	(0.5)
Antal år i yrket	8.6	(7.4) ^a
Antal år på nuvarande arbetsplats	3.4	(4.1) ^a
Högsta examen		
Socionom	161	(86.1)
Studerande	5	(2.7)
Master/magister	8	(4.3)
Övrigt	13	(7)
Minst ett år lång vidareutbildning		
Ja	32	(17.9)
Nej	147	(82.1)
Formaliserad fortbildning om våld i familjen		
Ja	45	(24.3)
Nej	140	(75.7)

^a Representerar medelvärde med standardavvikelse inom parentes.

Skattningen av de fyra faktorerna

De fyra faktorerna fungerade bra för att få en snabb uppfattning om medarbetarnas inställning till sin arbetsplats. Resultaten visade god spridning på samtliga faktorer (M= 3,2 - 4,0 på de femgradiga skalorna): *Arbetsledning och organisation* M = 3.6, Sd = .5; *Arbetsbelastning* M = 3.2, Sd = .8; *Personalgruppen* M = 4.0, Sd = .2; och *Egen kompetens och utveckling* M = 3.9, Sd = .6. En av verksamheterna hade ett medelvärde rörande 'Ledning och organisation' som låg mer än en standardavvikelse under det sammanlagda medelvärdet. När det gällde 'Arbetsbelastning' fick en av verksamheterna ett medelvärde som låg mer än en standardavvikelse under medelvärdet och en annan en standardavvikelse över medelvärdet. En av verksamheterna skiljde ut sig genom ett medelvärde på faktorn 'Tilltro till personalgruppen' som låg mer än en standardavvikelse under det sammanlagda medelvärdet.

Bedömning av i vilken grad verksamheterna genomfört införandeåret

En av de tio verksamheterna där medarbetarna besvarat enkäten bedömdes ha uppfyllt kriterierna helt och hållet (skalsteg 5), en annan nästan helt (skalsteg 4), två i viss utsträckning (skalsteg 3), fem nästan inte alls (skalsteg 2) och en inte alls (skalsteg 1). Av de verksamheter där medarbetarna inte besvarat enkäten bedömdes en i viss utsträckning (skalsteg 3) och tre inte alls (skalsteg 1) ha uppfyllt kriterierna ovan (se också kapitel 4).

Samband mellan bakgrundsfaktorer och i vilken grad respektive verksamhet genomfört införandeåret

Vi fann två samband mellan bakgrundsfaktorer och hur väl verksamheterna lyckats genomföra införandeåret. I de två kommuner som lyckats bäst (A) uppgav fler medarbetare (42 %) att de arbetade enbart med barn 0–12 år och deras familjer (jämfört med 9 % i grupp B och 28 % i grupp C). Fler medarbetare i grupp A (36 %) angav också att de hade någon form av formaliserad vidareutbildning rörande våld i familjen (jämfört med 19 % i grupp B och 20 % i grupp C).

Samband mellan ORC-faktorer och i vilken grad respektive verksamhet genomfört införandeåret

Variansanalysen visade inga signifikanta samband mellan hur man lyckats med införandeåret (A, B, C) och de fyra faktorerna baserade på ORC-frågor.

Slutsatser

De fyra faktorer som ORC-frågorna mäter har god intern reliabilitet och verkar meningsfulla att utgå från för att beskriva verksamheterna. Jämförelser mellan verksamheternas medelvärden visar att det finns en variation såväl inom som mellan verksamheterna. Det antal verksamheter som ingått i projektet är dock för litet för att upptäcka eventuella skillnader relaterade till hur väl man lyckas med att införa en ny metod som iRiSk.

I de verksamheter som lyckats bäst angav flest medarbetare att de enbart arbetade med barn i åldern 0–12 år och deras familjer och i dessa verksamheter hade också högst andel av medarbetarna formaliserad vidareutbildning om våld. Det senare tyder på vikten av sådan utbildning hos personalen för att en verksamhet på ett tillfredsställande sätt ska klara av att ta till sig och använda sig av ett material med fokus på våld mot vuxna och barn i nära relationer. Betydelsen av att enbart arbeta med den yngre åldersgruppen är mer svårtolkad, men utifrån iakttagelser från metodkonsultationerna skulle det resultatet kunna vara ett uttryck för att i de utredargrupper som är fokuserade på unga är den typ av ärenden som iRiSk-intervjuerna fokuserar på inte lika frekventa och utgör inte lika stor andel av den totala ärendemängden som i grupper fokuserade på yngre barn. Om så är fallet får utredarna färre tillfällen att pröva materialet och träna på att använda det, vilket skulle kunna påverka införandet. För att kunna besvara frågan om en sådan tolkning av resultaten är den mest rimliga behövs dock mer fördjupade studier.

6. Handläggares perspektiv på av risk- och skyddsintervjuerna

40 handläggare vid nio av de verksamheter som medverkat i projektet intervjuades individuellt eller i grupp. I vilken grad de intervjuade handläggarna använt intervjuerna varierade från person till person: mellan att inte genomfört någon intervju till att intervjuat över tio barn och några föräldrar. De flesta av handläggarna som intervjuades hade vid intervjutillfället genomfört ett mindre antal barn och/eller föräldrantervjuer. Handläggarna fick i intervjuerna beskriva sina konkreta erfarenheter med att använda intervjuerna och sin syn på hur väl intervjuerna svarar mot deras behov som utredare och de våldsärenden de huvudsakligen arbetar med. Intervjufrågorna fokuserade också på handläggarnas uppfattning om barns förmåga att delta i intervjuerna och förstå frågorna, om handläggarna fått relevant information och om det finns behov av att anpassa intervjun på något sätt. Vidare om de kan se svårigheter med risk- och skyddsintervjuerna relaterade till sitt uppdrag och arbetsorganisation. Handläggarna fick även frågor om hur utbildning och metodkonsultation från forskarteamet fungerat.

Acceptans

Den första frågan vi sökte svar på genom intervjuerna är om handläggarna uppfattar att modellens olika komponenter (VMV-2/VMB, intervju, analys och bedömning) och modellen som helhet är lämplig, välfungerande, samt "realistisk" i förhållande till deras uppdrag, målgrupp och organisation. Det korta svaret på den frågan är ja. De intervjuade handläggarna är genomgående positiva till risk- och skyddsintervjuerna. De tycker att den är möjlig att använda med barn och föräldrar och att den genererar meningsfull information till barnavårdsutredningen. De betonar att materialet underlättar att ställa frågor om våld, att det ger mycket information på kort tid, att det täcker av relevanta områden och hjälper till att se till att utredningen inte missar viktiga frågor. I synnerhet barnintervjuerna beskrivs som varande till stor hjälp.

Den tydliga acceptansen till materialet som kommer till uttryck i intervjuerna kan dels ha att göra med att iRiSk har fokus på just våld mot barn, eftersom det är en stor fråga i handläggarnas vardag och där de önskar med stöd i arbetet. Från några verksamheter rapporteras om en viss kritisk inställning hos vissa medarbetare eller chefer, en kritik som främst tycks handla om att det är fråga om ett strukturerat stöd för professionella bedömningar och en kritik mot strukturerade metoder mer generellt som man upplever som alltför styrande. I en av de verksamheter som ingått in införandeåret kan en sådan kritik inställning till strukturerade metoder hos en av cheferna möjligen ha bidragit till att materialet nästan inte använts alls. I övriga verksamheter framstår dock inte en låg grad av acceptans som den främsta orsaken till svårigheterna att införa iRiSk.

Även om acceptansen för modellen överlag framstår som hög har en del kritiska synpunkter framförts. En del av de kritiska synpunkter som framkommit kan åtminstone delvis kan förklaras med handläggarnas ovana att använda intervjuerna, eller av att de ännu inte prövat att använda dem. Det kan finnas kritiska röster bland handläggare som valde att inte delta i gruppintervjun och vi har inte någon analys av ett eventuellt bortfall. De

handläggare som bara genomfört enstaka intervjuer pratade i gruppintervjun om att det tar tid att sätta sig in i materialet – vilket de inte alltid har haft – och när man är ovan kan uppsättningen av olika intervjuguider (en föräldrantervju och två olika versioner av barnintervjun) och självskattningsformulär upplevas som överskådlig. Det kan också vara svårt att följa en intervjuguide när man inte haft tid att gå igenom den ordentligt innan intervjun, och heller inte är van att ställa de frågor som ingår i intervjuguiden. Handläggare som vid intervjutillfället hunnit genomföra ett större antal intervjuer kommenterade å sin sida att det behövs träning och vana för att det ska kännas bra att använda intervjuerna, och att det går bättre och bättre för varje intervju man gör. Handläggare i några av de mindre verksamheterna kommenterade också att det är en utmaning att använda intervjuer i deras organisation eftersom de inte har så många våldsärenden, och att det därför är svårt att få den träning som behövs för att man ska känna sig bekväm med materialet.

Vi har även i tidigare studier sett att faktorer som handläggarnas brist på inläsning av frågorna i förväg och deras ovana vid att arbeta med strukturerade intervjuer generellt kan ha betydelse för upplevda svårigheter att arbeta med risk- och skyddsintervjuerna (Axberg et al. 2018). En utmaning för handläggare inom den sociala barnvården kan också vara att man är van vid att inta en mera lekfull och icke-styrande roll i samtalet med barnen, och vid att hämta inspiration från stödsamtal snarare än forskning om utredande samtal med barn. Det är något som framkommit även under införandeåret. Vi konstaterar därför att i framtida spridning av modellen behövs en mer utförlig utbildning i strukturerade utredande samtal med barn, med ett större inslag av praktisk färdighetsträning redan under utbildningen i risk- och skyddsintervjuerna.

Anpassningsbehov

Liksom i tidigare studier (Axberg et al. 2018; Broberg et al. (2015) var självskattningsformulären för barn (UPP-M/P) och vuxna (VMV-2, VMB och UPP-F) uppskattade då de genererar tydlig information om omfattningen av våld mot föräldern och hårdhänt uppfostran som bedömdes inte skulle komma fram i ett öppet samtal. I synnerhet ett par verksamheter har anpassat modellen genom att de prövat att använda formuläret om uppfostringsstrategier (UPP-F) redan i den inledande fördjupande kartläggningen (i stället för i slutet av föräldrantervjun), och på så sätt fått en ingång till att kunna samtala med föräldrarna om varför socialtjänsten utreder familjen, då föräldrarnas svar på formuläret gjort tydligt varför exempelvis en förskola eller skola anmält oro för barn och socialtjänsten öppnat en utredning.

Det framkom att handläggarna också på andra sätt själva gjort anpassningar av modellen. De har till exempel inte alltid använt intervjuens alla delar, ibland ställt frågorna i sin egen ordningsföljd, och de har läst upp frågorna istället för att låta barn eller vuxna fylla i frågeformulär själva. De har även ibland hoppat över introducerande text. I vissa fall har det handlat om att anpassa intervjun till informantens förmodade behov. Vår tolkning är dock att det i många fall torde bero på bristande rutin. Här har det varit en balansgång för oss forskare att å ena sidan uppmuntra handläggarna att våga pröva åtminstone någon del för att ”komma

över tröskeln” och komma igång, och å andra sidan pröva att använda modellen och de olika stegen som den är tänkt.

Liksom i tidigare projekt har handläggare uttryckt att det finns svårigheter inbyggda i en intervjuguide som behöver anpassas till den konkreta situationen; frågeområden i en av barnintervjuerna (9-17) behöver exempelvis behandlas i olika ordningsföljd beroende på vilken förälder som är huvudkälla till våld i familjen respektive huvudsaklig omsorgsperson, och handläggare kan behöva hoppa över frågor i både föräldra- och barnintervjuerna beroende på om barnet bor med båda sina föräldrar eller inte, för att bara nämna några exempel. De synpunkter vi inhämtat och de iakttagelser vi gjort har stärkt slutsatsen att en digital version av intervjun behövs för att risk- och skyddsintervjuerna ska bli riktigt användbara i handläggarnas vardag, och en sådan version skulle kunna lösa en hel del av de svårigheter med anpassning som handläggare nu står inför med materialet tryckt på papper. Vi noterar här också att det var en låg grad av acceptans för en icke-digital version som angavs som ett av huvudskälen till att en kommun bestämde sig för att avbryta sin medverkan i införandeåret.

Under intervjuer och metodkonsultationer har handläggare lämnat en rad detaljkommentarer på intervjuguiden och frågor som vi kommer att förhålla oss till i framtida uppdateringar av materialet. De större behov av anpassning som framkommit rör huvudsakligen två områden som är relaterade till varandra. Det ”typiska” ärende som iRiSk intervjuerna ursprungligen utvecklades i förhållande till var barn som upplevt våld mot en förälder och i vissa fall även mot barnet självt. Uttryckt på ett annat sätt kan man säga att var ”partnervåld” i familjer med barn var ingången till intervjuerna. I dessa ärenden är det typiskt sett också en hel del föräldrar som är på väg att separera eller inte bor tillsammans när socialtjänsten kommer in i bilden. Denna typ av ärenden utgör en stor del av ärendemängden i den sociala barnavården, och det är för övrigt särskilt den typen av ärenden som aktualiserar frågan om hur utredningsenheten ska samarbeta med våldsenheter/våldsteam inriktade på vuxna (se diskussionen ovan). Men minst lika vanligt – om inte vanligare – är att handläggare i den sociala barnavården möter våld som mer renodlad ”barnmisshandel”, det vill säga ärenden där barnen är det primära offret för våld och där en eller båda föräldrar utövar våld mot barnet. I denna typ av ärende är det också vanligt att föräldrarna bor tillsammans, det vill säga att barnet bor med båda föräldrar. Det har framkommit på flera sätt både i intervjuer och under utbildning och metodkonsultationer att iRiSk-modellen inte är tillräckligt anpassad till den senare typen av ärenden. Detta är en fråga vi i forskargruppen kommer att arbeta vidare med i den fortsatta utvecklingen av iRiSk-intervjuerna. Att anpassa modellen ännu mer till ”barnmisshandelsärenden” blir angeläget också med tanke på att dessa ärenden ofta innebär att barnavårdsutredarna måste förhålla sig till andra verksamheter, vilket påverkar handläggningsprocessen och det kan behöva tydliggöras var i processen risk- och skyddsintervjuerna ska komma in:

Ja och jag upplever ibland också att när det är våldsärenden, så är det ju en lång process innan den kommer till, den skall till polisen och sen till barnahus och sen ska

dem kommit hit och så ska man först prata om var barnet har varit varför vi har gjort en polisanmälan och det är ganska upprörd liksom många gånger, och sen nästa gång man kommer så är man – jag vet inte det är så mycket man måste reda i med familjen varför de ska förstå varför vi har gjort som vi har gjort. Jag vet inte, det har inte varit det första jag tänker på att ”fast innan vi pratar vidare och vet för mycket här så ska vi liksom göra den här” typ. Fast den här UPP den har man ju använt till båda föräldrar och barnen för att se lite mer detaljer kring det som inte kommer fram när man frågar, en sån vanlig fråga (handläggare i gruppintervju).

Ytterligare en synpunkt om behov av anpassning till den typ av ärenden med våld som handläggare i den sociala barnvården arbetar med som framkommit är att verksamheterna starkt efterfrågar den intervju för våldsutövande föräldrar som utvecklats i ett tidigare projekt (Axberg et al. 2018) och prövats parallellt med införandeåret (Hultmann et al. 2020). Fortsatt utveckling av ett stöd för att på ett strukturerat sätt inkludera våldsutövande föräldrar som informationskällor i risk- och skyddsbedömningar är alltså en mycket angelägen fråga.

Utbildning, metodkonsultation och genomförbarhet

Ytterligare en fråga som vi sökt svar på genom intervjuerna med handläggarna är om man klarar att arbeta enligt modellen inom ramen för sin ordinarie verksamhet, och med den utbildning och det stöd som handläggarna fått under införandeåret. Som framgår av redogörelsen i kapitel 4 har det i vissa verksamheter funnits så bristande organisatoriska förutsättningar att det knappast kan förväntas att handläggarna ska klara att börja arbeta med en ny metod. Samtidigt pekar erfarenheterna från de verksamheter som lyckats bäst på att om det finns ett tydligt ledningsstöd med bland annat utvecklade rutiner för hur materialet ska användas i organisationen, en någotsånär stabil arbetsgrupp med hanterbar ärendebörda, i en organisation där det finns en tydlighet om hur materialet ska integreras i organisationen och vem som gör vad, är det möjligt att inom ett års tid i stort sett eller helt och fullt börja arbeta med risk- och skyddsintervjuerna.

Här bör noteras att i de verksamheter som lyckats bäst i realiteten fått mer stöd från forskarna både när det gäller utbildning och metodkonsultation än övriga verksamheter. Det var i en av dessa verksamheter som metodkonsultationen genomfördes på plats i stället för via webben och även om det inte varit avgörande för hur väl verksamheten lyckats uppfattar vi att det stödet till handläggarna varit viktigt. Även andra verksamheter har önskat metodkonsultation på plats och det blir vår rekommendation inför framtida spridning av modellen.

Beslutet att ett par av verksamheterna skulle erbjudas mer utbildning än vad som ursprungligen planerats, i två fall i form av utbildning om analys och bedömning, och i ett fall också i form av utbildning av kontaktpersoner så att de själva ska kunna utbilda nyanställda i modellen, fattades mot bakgrund av den positiva utveckling som dessa verksamheter uppvisade. Det var dessa verksamheter som börjat arbeta med materialet i en sådan omfattning att handläggarna aktivt började efterfråga stöd tolkning och analys, så det blev naturligt att ta nästa steg och börja arbeta med hur den insamlade informationen ska

användas i analys och bedömning i barnavårdsutredningarna. I synnerhet vid den ena verksamheten har kontaktpersonerna och handläggarna bidragit till att vidareutveckla det stöd som forskarna erbjudit, vilket kommer att få betydelse för vidareutvecklingen av stödmaterialet som följer med risk- och skyddsintervjuerna. Att säga att verksamheterna lyckats bättre än övriga för att de erbjudits mer stöd vore dock en förenkling; vår tolkning är snarare att i de verksamheter där det funnits adekvat ledningsstöd samt goda organisatoriska och personalmässiga förutsättningar och där arbetet med iRiSk kommit igång har det utökade stöd som erbjudits bidragit till att upprätthålla och förstärka en redan positiv utveckling.

En iakttagelse från metodkonsultationerna som ligger i linje med vad vi sett också i tidigare projekt är att konsultationerna ibland kommit att handla om mer generella frågor om hur ärenden med våld ska hanteras, och inte bara om iRiSk-intervjuerna specifikt. Det har i vissa arbetsgrupper funnits ett tydligt behov av att få råd och vägledning i hur våldsärenden ska hanteras. Det är möjligt att det fokus på våld mot barn som införandet av risk-och skyddsintervjuer innebär för verksamheten bidrar till att synliggöra frågan om våld och de olika dilemman handläggarna står inför. Därmed synliggörs också ett behov av handledning. Handledning med fokus på våldsärenden kan alltså behövas parallellt med konsultationer i själva risk- och skyddsintervjuerna. Här bör noteras att det vi avser när vi skriver handledning är inte i första hand en administrativ handledning, utan en mer reflekterande typ av handledning med fokus på komplexiteten i ärende och de svåra avväganden och bedömningar som våld mot barn i nära relationer ofta innebär.

När det gäller vad handläggarna själva sagt om utbildning och metodkonsultationer har de intervjuade handläggarna genomgående varit positiva, även om de också kommit med förslag på förändringar och förbättringar. I vissa fall har önskemålen om en förändrad eller utvecklad utbildning pekats i samma riktning som de konklusioner vi i forskargruppen själva dragit, nämligen att utbildningen behöver innehålla ett större inslag av praktik och färdighetsträning i att använda intervjuerna. Andra kommentarer har varit att man önskat utbildning i mindre grupper och uppdelat på fler gånger.

Även om handläggarna överlag uttryckt att det varit nöjda ser vi i forskargruppen stora utvecklingsbehov när det gäller en utbildning som ska lägga grunden för användningen av risk- och skyddsintervjuer enligt iRiSk-modellen. Något som inte framförts av handläggarna själva, men som vi i forskargruppen noterat genom utbildningar och metodkonsultationerna, är att i vissa verksamheter framstår kunskapsnivån när det gäller våld i parrelationer respektive våld mot barn som otillräcklig för att handläggarna ska kunna använda materialet som det är tänkt. En utbildning behöver vidare lägga en grund när det gäller strukturerade utredningsmetoder, att ta beslut med stöd av information från strukturerade risk-/skyddsintervjuer och samtalsmetodik i utredande samtal med barn. Kunskapen om dessa frågor är mycket ojämn bland barnavårdens handläggare, att döma av de verksamheter som ingått i införandeåret.

Slutsatser

Intervjuade handläggare är överlag positivt inställda till risk- och skyddsintervjuerna och i synnerhet bland dem som genomfört mer än ett par enstaka intervjuer är acceptansen för risk- och skyddsintervjuerna hög. Det framgår av gruppintervjuerna med handläggarna att det behövs både tid för förberedelse och vana och träning för att man ska känna sig bekväm med att använda materialet. Det anpassningsbehov av modellen som tydligast framkommit under införandeåret är att materialet på ett ännu tydligare sätt anpassas så att det svarar mot båda av de huvudtyper av våldsärenden som handläggarna möter: "partnervåld i familjer med barn" respektive "barnmisshandel". Vid fortsatt spridning av modellen behövs också en utvecklad utbildning som både säkerställer att handläggare har nödvändiga grundkunskaper om våld i parrelationer och våld mot barn, strukturerade riskbedömningar och utredande samtal med barn, och får viss färdighetsträning i att använda materialet. Utifrån erfarenheterna av hur metodkonsultationerna fungerat i de olika verksamheterna blir rekommendationen också att dessa genomförs på plats under den period som verksamheterna inför risk- och skyddsintervjuerna.

7. Slutsatser och förslag inför fortsatt spridning av iRiSk

Syftet med föreliggande projekt var att pröva att införa iRiSk-intervjuerna inom ramen för ordinarie arbete i socialtjänsten, och då specifikt inom barnavårdsutredningar avseende barn som varit utsatta för våld, direkt och/eller bevittnat mellan barnets föräldrar. I syftet ingick att samla erfarenheter av införandet av betydelse för det fortsatta arbetet med att introducera iRiSk risk-/skyddsintervjuer i ordinarie socialtjänst.

När införandeåret avslutats kan vi konstatera att av de 14 kommuner och stadsdelar som inkluderades i projektet är det fyra som inte kommit igång med användningen av iRiSk materialet. Övriga tio har kommit igång i varierande grad. Fem verksamheter har nästan inte använt materialet alls, medan övriga använt det i viss utsträckning (tre verksamheter), i det närmaste fullt ut men med vissa avsteg (en verksamhet), eller hela materialet på ett tillfredsställande sätt (en verksamhet). När vi tittar närmare på vilka omständigheter det är som hindrat införandet av risk- och skyddsintervjuerna respektive bidragit till att vissa verksamheter har använt materialet kan vi konstatera att när det finns tillräckliga förutsättningar är det fullt möjligt att med ett relativt begränsat stöd komma igång med att använda intervjuerna inom ett år efter att handläggare utbildats i metoden. Det förutsätter dock en tydlig närvaro av ansvariga chefer i arbetet med att införa iRiSk, en etablerad och stabil arbetsgrupp med tillräcklig grundkompetens om våld, och strategier för att introducera metoden till nya medarbetare om det finns en vis personalomsättning i gruppen. Vidare behöver verksamheten vara tillräckligt stor för att kunna hantera förändringar i personalgruppen. Det behöver finnas rutiner till stöd för införandet och en tillräckligt tydlig idé hos chefer och medarbetare om hur materialet ska integreras i den befintliga verksamheten. Det krävs också en för verksamheten hanterbar arbetsbelastning samt fokus på den nya metod som ska införas. De faktorer som framträder som betydelsefulla för att införandet av iRiSk ska fungera är på inget sätt unika för det här projektet, utan ligger tvärtom i linje med det vi redan vet sedan tidigare om förutsättningar för implementering av nya metoder.

Vi vill också understryka att om chefer inte tar ansvar för att leda och stödja arbetet med att införa den nya metoden, eller ser till att medarbetare har utrymme att förbereda sig på att börja använda iRiSk blir det betydligt svårare för handläggarna att ta metoden till sig. Om det dessutom finns en bristande grundkompetens om våld i parrelationer och våld mot barn i personalgruppen, ingen handledning med fokus på våld, inga rutiner för användningen av metoden i den specifika verksamheten och det är oklart vem i organisationen som gör vad i ärenden med våld, i kombination med hög personalomsättning, hög arbetsbelastning och dessutom konkurrens om tid och engagemang på grund av att ansvariga chefer fattat beslut om flera olika utbildningar och införande av flera metoder parallellt, blir det i praktiken omöjligt att införa metoden.

De scenarier vi skisserar ovan är extremer; en situation med mycket goda förutsättningar för införande av iRiSk (eller en annan ny metod) respektive en situation utan några förutsättningar för att införandet av metoden ska lyckas. Vi har sett exempel på båda extremerna bland de verksamheter som deltagit i införandeåret, liksom exempel som ligger

någonstans däremellan. Vi utgår från att den spridning i förutsättningar för införandet av iRiSk som kommer till uttryck bland de deltagande verksamheterna speglar hur det kan se ut inom individ- och familjeomsorgen i landet mer generellt. Vi lämnar mot den bakgrunden och med utgångspunkt i vad som framkommit om behov av fortsatt anpassning av materialet följande förslag inför fortsatt spridning av risk- och skyddsintervjuerna:

- Att ett stöd för verksamheter utvecklas vilket tydliggör vilka krav på organisatorisk förberedelse som krävs för att risk- och skyddsintervjuerna ska kunna införas i en verksamhet. Här bör ingå en kortare utbildning för chefer som säkrar att de har grundläggande kompetens om förutsättningar för implementering av nya metoder i socialtjänsten och får verktyg att förbereda den egna organisationen;
- Att en mer omfattande grundutbildning om risk- och skyddsintervjuer utvecklas, vilken säkrar att handläggare som ska arbeta med metoden har tillräcklig kompetens om våld i parrelationer och våld mot barn, om strukturerade bedömningsmetoder, risk-/skyddsintervjuer som en specifik form av utredande intervjuer med barn, samt att de får en inledande träning i att använda metoden;
- Att en utbildning för utbildare i metoden utvecklas, så att verksamheterna som introducerar metoden på sikt blir självförsörjande när det gäller utbildning av den egna personalen;
- Att iRiSk-materialet på ett ännu tydligare sätt anpassas så att det svarar mot båda av de huvudtyper av våldsärenden som handläggarna inom den sociala barnvården möter: "partnervåld i familjer med barn" respektive "barnmisshandel".
- Att risk-/skyddsintervjun med fokus på våldsutövande föräldrar fortsatt prövas med målet att ta fram en intervju för såväl våldsutövande mammor som våldsutövande pappor.
- Att materialet genomgår en revision och ges en mer professionellt utformad layout för att göra materialet mer lättillgängligt för handläggare.
- Att en digital version/ett digitalt stöd tas fram till iRiSk-materialet som uppfyller lagstiftningens krav för lagring och hantering av digitalt arbets-/journalmaterial, och som kan integreras med olika verksamheters egna digitala system.

Referenser

- Ahern, E.C. & Lyon, T. (2013). Facilitating Maltreated children's use of emotional language. *Journal of Forensic Social Work*, 3: 176-203.
- Axberg, U., Broberg, A., Eriksson, M., Hultmann, O., Iversen, C. (2018). *Utveckling av bedömningsmetoder för barn som utsatts för våld i sin familj. Rapport från en fortsättningsstudie*. Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Babor, T.F., et al. (2001). *AUDIT The Alcohol Use Disorders Identification Test: Guidelines for use in Primary Health Care*. Genève: World Health Organization
- Bartelink, C., T.A. van Yperen, and I.J. ten Berge (2015). Deciding on child maltreatment: A literature review on methods that improve decision-making. *Child Abuse & Neglect* 49: 142-53.
- Berg Eklund, L. & Matscheck, D. (2015). Does BBIC make a difference? Structured assessment of child protection and support. *Nordic Social Work Research* 5(3): 193-211.
- Broberg, A., Almqvist, L., Axberg, U., Grip, K., Almqvist, K., Sharifi, U., Cater, Å. K., Forssell, A., Eriksson, M., Iversen, C. (2011). *Stöd till barn som upplevt våld mot mamma. Resultat från en nationell utvärdering*. Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Broberg, A., Almqvist, K., Eriksson, M., Cater, Å., Grip, K., Axberg, U., Hultmann, O., Iversen, C., Röbäck de Souza, K., Draxler, H., Appel, P. & Hjärthag, F. (2015) *iRiSk – Utveckling av bedömningsinstrument och stödsatser för våldsutsatta barn* Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Broberg, A., Hultmann, O., Eriksson, M., Iversen, C. & Röbäck de Souza, K. (2016) *Utvidgad utprovning av risk-/skyddsintervjuer för barn som utsatts för våld i sin familj* Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Brown, D.A. and M.E. Lamb (2015). Can children be useful witnesses? It depends how they are questioned. *Child Development Perspectives* 9(4): 250-255.
- Cederborg, A.-C. (2010). *Att intervjua barn – vägledning för socialsekreterare*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna barnhuset.
- Dixon, L., Perkins, D. F., Hamilton-Giachritsis, C., & Craig, L. A. (2017). *The Wiley Handbook of What Works in Child Maltreatment*. Chichester: John Wiley & Sons Inc.
- Edleson, J. L., Shin, N., Johnson Armendariz, K. K. (2008). Measuring children's exposure to domestic violence: The development and testing of the Child Exposure to Domestic Violence (CEDV) Scale, *Children and Youth Services Review* 30: 502–521.
- Ekström, V. (2016). *Det besvärliga våldet. Socialtjänstens stöd till kvinnor som utsatts för våld i nära relationer*. Linköping: Linköpings universitet, Linköping Studies in Arts and Science No 689.
- Eriksson, M., Bruno, L., Klingstedt, M-L (2018). Samverksansteam: Barns och föräldrars situation och upplevelser. I: *Slutrapport. Samverkansteam – för stöd till barn och föräldrar i samband med separation*. Stockholm: Allmänna Barnhuset.
- Eriksson, M. & Näsman, E. (2011) *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten – om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande*. Stockholm: Gothia.
- Fängström, K., Sarkadi, A., Lucas, S., Calam, R., Eriksson, M. (2017) "And they gave me a shot, it really hurt" – Evaluative content in investigative interviews with young children, *Children and Youth Services Review* 82: 434-443.
- Goodman, G.S. & Melinder, A. (2007). Child witness research and forensic interviews of young children: A review. *Legal and Criminological Psychology*, 12: 1-19.

- Goodman, R. (1999). The extended version of the Strengths and Difficulties Questionnaire as a guide to child psychiatric caseness and consequent burden. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 40(5): 791-799.
- Heimer, M. Näsman, E. & Palme, J. (2017): *Rättighetsbärare eller problembärare? Barns rätt att komma till tals och socialtjänstens insatser*. Stockholm: Allmänna Barnhuset.
- Hershkowitz, I., Horowitz, D., & Lamb, M. E. (2005). Trends in children's disclosure of abuse in Israel: A national study. *Child Abuse & Neglect*, 29: 1203–1214.
- Hershkowitz, I., Lamb, M.E. & Katz, C. (2014). Allegation rates in forensic child abuse investigations: Comparing the revised and standard NICHD protocols, *Psychology, Public Policy & Law* 20(3): 336-344.
- Humphreys, C. & Stanley, N. (2006). *Domestic Violence and Child Protection: Directions for Good Practice*. London Jessica Kingsley.
- Hultmann, O., Axberg, U., Broberg, A., Eriksson, M., Iversen, C. (2020). *Användbarhet och genomförbarhet av en strukturerad risk- och skyddsintervju med våldsutövande pappor*. Göteborg: Göteborgs universitet: Psykologiska institutionen.
- Iversen, C. (2012). Recordability: Resistance and collusion in psychometric interviews with children. *Discourse Studies* 14(6): 691-709.
- Iversen, C. (2014). "I don't know if I should believe him:" Knowledge and believability in interviews with children. *British Journal of Social Psychology* 53: 367–386.
- Iversen, C. (2015). Samtalsanalys av risk/skyddsintervjuer med barn. I Broberg, A., et al. *iRiSk – Utveckling av bedömningsinstrument och stödinsatser för våldsutsatta barn* Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen, 37-43.
- Iversen, C. (2018). Analys av risk/skyddsbedömningar med barn. I Axberg, U., et al. (2018). *Utveckling av bedömningsmetoder för barn som utsatts för våld i sin familj. Rapport från en fortsättningsstudie*. Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen, Bilaga 1.
- Iversen, C. (2019). Beyond accessing information: Claiming to understand in child social welfare interviews, *British Journal of Social Psychology* 58(3): 550-563.
- Jernbro, C. & Janson, S. (2017). *Våld mot barn 2016. En nationell kartläggning*. Stockholm: Allmänna Barnhuset.
- Lehman, W. E. K., Greener, J. M., & Simpson, D. D. (2002). Assessing organizational readiness for change. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 22(4), 197-209.
- López, M., et al., (2015). Commentary on decision-making and judgments in child maltreatment prevention and response: An overview. *Child Abuse & Neglect* 49(1): 1-11.
- Lyon, T.D. et al. (2012). "How did you feel?": Increasing child sexual abuse witnesses' production of evaluative information. *Law and Human Behavior* 36: 448-457.
- McIntosh, J. E., Wells, Y., & Lee, J. (2016). Development and validation of the Family Law DOORS. *Psychological Assessment* 28(11), 1516-1522.
- Munro, E. (1999). Common errors of reasoning in child protection work. *Child Abuse & Neglect*. 23(8): 745-58
- Perrin, S., R. Meiser-Stedman, and P. Smith (2005). The Children's Revised Impact of Event Scale (CRIES): Validity as a Screening Instrument for PTSD. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy* 33(04): 487-498
- Scheeringa, M.S., et al., (2011). Trauma-focused cognitive-behavioral therapy for posttraumatic stress disorder in three-through six year-old children: a randomized clinical trial. *Journal of Child Psychology & Psychiatry* 52(8): 853-60.

- Schiratzki, J. (2019). *Barnrättens grunder*. 7 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Shlonsky, A. and D. Wagner (2005). The next step: Integrating actuarial risk assessment and clinical judgment into an evidence-based practice framework in CPS case management. *Children and Youth Services Review*. 27(4): 409-427.
- Socialstyrelsen (2013) *Om enkätverktyget Beredskap för förändring*. Stockholm: Socialstyrelsen
- Socialstyrelsen (2014). *Att vilja se, vilja veta och att våga fråga – vägledning för att öka förutsättningarna att upptäcka våldsutsatthet*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2014b). *Manual för FREDA Standardiserade bedömningsmetoder för socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2018) *Barns Behov i Centrum – grundbok i BBIC*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 2019:32. *Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord*. Statens offentliga utredningar.
- Stanley, N. (2011). *Children Experiencing Domestic Violence: A Research Review*. Dartington: Research in practice.
- Stanley, N. and C. Humphreys (2014). Multi-agency risk assessment and management for children and families experiencing domestic violence. *Children and Youth Services Review* 47(Part 1): 78-85.
- Stranz, H., Wiklund, S., Karlsson, P. (2016). People processing in Swedish personal social services. On the individuals, their predicaments and the outcomes of organisational screening, *Nordic Social Work Research* 6(3):174–187.
- Turney, D., Platt, D., & Selwyn, J. E. (2011) Social work assessment of children in need: what do we know? Messages from research. *Executive summary*. Bristol: University of Bristol, Farmer School for Policy Studies.
- Vagni, M., et al. (2015) Immediate and delayed suggestibility among suspected child victims of sexual abuse. *Personality and Individual Differences*, 79: 129-133.
- Weiss, D.S. (2004). *The Impact of Event Scale-Revised*, in J.P. Wilson and T.M. Keane (red.) *Assessing psychological trauma and PTSD (2nd ed.)*. 2004, Guilford Press, New York, NY, 168-189.
- Weld, N. & M. Greening (2005). The three houses: A new tool for gathering information. *Social Work Now* 29:34-37.
- Wheeler, J., & Hogg, V. (2011). Signs of Safety and the Child Protection Movement, I: C. Franklin, T. S. Trepper, W. J. Gingerich, & E. E. McCollum (red.), *Solution-Focused Brief Therapy: A Handbook of Evidence-Based Practice*: Oxford University Press.
- Zigmond, A.S. and R.P. Snaith (1983). The hospital anxiety and depression scale. *Acta Psychiatria Scandinavica* 67(6): p. 361-370.
- Östberg, F. (2014). *Signs of Safety – Kunskapsläget. En rapport utgiven av Skärholmens stadsdelsförvaltning*. Stockholm: Stockholms stad, Skärholmens stadsdelsförvaltning.